

ਲੋਹਰਾਂ

ਭਾਗ—1

ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਆਸ਼ਤੈ
ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪਾਠਧਾਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ

ਜम੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪਰਿਸਥਾ

November, 2020

Qty : 5.4T

Reprint : March - 2021

Qty : 11.8T

Published by

The Jammu and Kashmir Board of School Education, Srinagar/Jammu.

© Copyright Reserved

All rights reserved No part of this publication may be reproduced, stored in any form by any means, electronic, mechanical, photocopying or otherwise, without first obtaining written permission of the copyright owner.

Disclaimer

Every care has been taken by the compilers and publishers to give correct, complete and updated information. In case there is any omission, printing mistakes, or any other error which might have crept in inadvertently, either the compiler, publisher nor any of the distributors shall take any legal responsibility.

Printed at : Shagun Offset Press, F - 476, Sector - 63, Noida - 201 301, (U.P.)

सरकारी स्कूलें च मुफ्त बंडने आस्तै

सम्पादक मंडल

1. डॉ. पदम देव सिंह
2. डॉ. सुषमा रानी
3. श्री सुरजीत होश 'बड़सली'
4. डॉ. खेम राज शर्मा
5. श्री कीमत लाल
6. श्री रोशन बराल

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀਯੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ "ਲੈਹਰਾਂ" ਭਾਗ—1 ਸੌਂਪਦੇ ਮਿਗੀ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਆ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਯੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ—ਸੁਆਤਮ ਕਨ੍ਹੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕਨ੍ਹੈ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਨ ਲੋਈ ਅਪਨਾਏ ਗੇਦੇ ਨਿਯਮੋਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਧਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਕੁਲ 15 ਪਾਠ ਨ ਜਿਂ'ਦੇ ਚ ਬਚਿੰ ਦੀ ਰੁਚਿ ਤੇ ਸੌਜੂਦਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿਇੰ ਜਾਨ—ਵਿਜਾਨ ਸਰਬਂਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਗੀ ਧਿਆਨਾ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਪਾਠਾਂ—ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ 15ਾਂ ਪਾਠਾਂ ਚ ਤੈਵਾਂ ਕਵਿਤਾਂ, ਇਕ ਲੋਕ ਕਤਥ, ਫਲੈਹਨਿਧਾਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗਦਾ—ਰਚਨਾਂ ਨ ਜਿਂ'ਦੇ ਚ ਪਰਿਵਰਣ, ਸੇਹਤ ਸਫਾਈ, ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਿਕਸਾ, ਸਮਾਜ—ਸੱਖੂਤਿ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਿਤਤਵ ਸਰਬਂਧੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਅਧਿਯਾਨ ਕਨ੍ਹੈ ਬਚਿੰ ਗੀ ਜਿਤਥੈ ਖਾਸ ਡੋਗਰਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਢਹੋਗ ਉਤਥੈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਪਢਨੇ—ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਸੁਦੂਢ਼ ਹੋਗ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਤਧਾਰ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਸਦਸ਼ਿਆਂ ਪ੍ਰੋ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ 'ਨਾਦਾਨ', ਡਾਂ. ਸੁ਷ਮਾ ਰਾਨੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਸ਼ ਬਡਸਲੀ, ਡਾਂ. ਖੇਮ ਰਾਜ, ਕੀਮਤ ਰਾਜ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਬਰਾਲ ਹੁੰਦੀ ਧਨਬਾਦੀ ਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਡੀ ਮੈਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਕਨ੍ਹੈ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਤਧਾਰ ਕੀਤਾ।

में अपने अधिकारियें डॉ। फारुख अहमद पीर डायरैक्टर अकैडमिक्स, डॉ। यासिर हमीद सिरवाल असिस्टेंट डायरैक्टर ते डॉ। अनुराधा शर्मा (अकैडमिक अफिसर दी बी धन्नवादी आं जि'नें अपना चेचा जोगदान देइयै इस कताबै गी बेल्ले सिर तोड़ चाढ़ेआ।

अध्यक्ष

जम्मू कश्मीर स्कूली शिक्षा परिषद

आभार

राष्ट्री पाठ्यक्रम परियोजना 2005 दੀ ਨਮੀਂ ਸ਼ਿਕਸਾ—ਨੀਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸਾ ਪਰਿਸਥਾਨ ਨੇ ਬੀ ਪਰਿਸਥਾਨ ਦਿਏਂ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਜਮਾਤੋਂ ਦੇ ਪਾਠਾਕਮੇਂ ਚ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਵਿਸ਼ੇਂ ਦਿਏਂ ਕਤਾਬੋਂ ਗੀ ਸਂਸ਼ੋਧਤ ਕਰਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਮਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਉਸਾਂ ਰਾ਷ਟਰੀ ਪਾਠਾਕਮ ਮਤਾਬਕ ਆਹਨਨੇ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ ਉਸਾਂ ਪ੍ਰਯਾਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਡੀ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਆਸਤੈ "ਲੈਹਰਾਂ ਭਾਗ 1" ਨਾਂਡ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਸਾਮਨੈ ਆਈ। ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਨਮੋਂ ਰੂਪ—ਸਰੂਪ ਚ ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸਾ ਪਰਿਸਥਾਨ ਪਾਸੇਆ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ਣੋਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਧਸ਼ਾਲਾ ਅਧੋਜਤ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਜਿਂ'ਦੇ ਚ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਭਾਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ਣ, ਆਲੋਚਕ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸਾ ਪਰਿਸਥਾਨ ਪਾਸੇਆ ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਆਸਤੈ ਨਮੀਂ ਤੇ ਸਂਸ਼ੋਧਤ ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰਯਾਸਾਂ ਕਰਨਾਂ। ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਆਸਤੈ ਆਧੋਜਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਕਾਰਧਸ਼ਾਲਾ ਗੀ ਸਫਲ ਬਨਾਨੇ ਚ ਸਹਾਯਕ ਵਿਸ਼ੇ—ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ਣੋਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰਯਾਸਾਂ ਕਰਨਾਂ। ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸਾ ਪਰਿਸਥਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਗੀ ਸਮਧਨ ਕਰਨੇ ਚ ਅਪਨਾ ਨਮੁਲਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਡੋਗਰੀ ਸਮਿਤਿ ਦੇ ਸਦਰਖਿਆਂ ਸਂਸ਼ੋਧਿਤ ਕਾਰਿਯੈ ਨਮਾਂ ਰੂਪ ਦੇਨੇ ਗਿਤੈ ਡੋ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਸ਼ 'ਬੜਸਲੀ', ਡੋ. ਸੁ਷ਮਾ ਰਾਨੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਕੀਮਤ ਲਾਲ, ਡੋ. ਖੇਮ ਰਾਜ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ

ਰੋਸ਼ਨ ਬਰਾਲ ਹੁਨਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾਂ, ਜਿ'ਨੇ ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਦੀ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਗ੍ਰੀ ਗੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਆਹਨਨੇ ਦਾ ਅਨਥਕ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਤੁਝੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਬੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਆਂ ਜਿੰਦਿਯੇਂ ਰਚਨਾਏਂ ਗੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਕੈਡਮਿਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ (ਸੀ. ਡੀ. ਆਰ. ਵਿੰਗ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਿਯੋਂ— ਡਾਂ. ਯਾਸਿਰ ਹਮੀਦ ਸਿਰਵਾਲ, ਅਕੈਡਮਿਕ ਑ਫਿਸਰ ਡਾਂ. ਅਨੁਰਾਧਾ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਨਦਾ ਬੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਆਂ ਜਿ'ਨੇ ਕਤਾਬ ਤਧਾਰ ਕਰੋਆਨੇ ਚ ਅਪਨੀ ਸਕਿਯ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਈ। ਇਸਦੇ ਕਨੌ ਗੈ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਕਮਾਈ ਡਿਜ਼ਾਇਨਰ, ਜਮ੍ਮੂ ਦਾ ਅਭਾਰੀ ਆਂ ਜਿ'ਨੇ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਮਸਾਈਦੇ ਗੀ ਆਖਰੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਡਾਯਰੈਕਟਰ ਅਕੈਡਮਿਕਸ
ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਕੂਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਸਮਾਦਕੀ

ਲੈਹਰਾਂ ਭਾਗ—1 ਛੇਮੀਂ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਲੇਈ ਤਧਾਰ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਐ। ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਮਾਲਾ ਭਾਗ—5 ਤਗਰ ਬਚਿੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਧਵਨਿਯੋਂ ਅਰਥਾਤ् ਸ਼ਬਦ—ਵਿਚਾਰਨੇ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਯਾ ਗੇਦਾ ਐ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਧਵਨਿ—ਜੋੜ੍ਹ ਕਰਿਯੈ ਸ਼ਬਦ ਬਨਾਨੇ ਤੇ ਲੌਹਕੇ—ਲੌਹਕੇ ਵਾਕਿਆਂ ਗੀ ਪਢਨੇ, ਸਮਝਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਐ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ—ਫਾਂਚੇ ਗੀ ਧਿਆਨਾ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸੁਰੋਂ ਲੇਈ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਚਿ'ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਖਲਾਇਆ ਗੇਆ ਐ ਤੇ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰ—ਮਾਤਤਰਾ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਉਸ ਲੇਈ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਲੇਖਨ—ਚਿ'ਨ (S) ਕਨ੍ਨੈ ਬੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਯਾ ਗੇਆ ਐ। ਏਹ ਪੁਸ਼ਟਕ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਸ਼ਹੇਈ ਚਾਲਲੀ ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪਦਵਤੀ ਕਨ੍ਨੈ ਵਾਕਫ ਹੋਈ ਸਕਡਣਾ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਅਧਿਯਨ ਕਨ੍ਨੈ ਬਚਿੋਂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਚ ਬੀ ਬਾਵਦਾ ਹੋਗ ਤੇ ਕਨ੍ਨੈ ਨਮੋਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਤੇ ਵਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਅਭਿਆਸ ਕਨ੍ਨੈ ਪਢਨੇ—ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬੀ ਬਧਗ।

ਇਸ ਪਾਠ੍ਯ—ਪੁਸ਼ਟਕ ਰਾਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਿਧੋਂ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ—ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਨੀ, ਲੇਖ, ਲੋਕ—ਕਤਥੋਂ ਆਦਿ ਕਨ੍ਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਯਾ ਗੇਆ ਐ ਤਾਂ ਜੇ ਵਿਦਾਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਏਂ ਗੀ ਪਢਿਯੈ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਨਾਂਦ ਲੇਈ ਸਕਨ ਤੇ ਤੱਦੇ ਚ ਅਧਿਯਨ ਲੇਈ ਰੁਚਿ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਕੈ।

ਵਿਸ਼ੇ—ਸੂਚੀ

1.	ਡੁਗਗਰ ਬੰਦਨਾ.....ਕਵਿਤਾ	:	1—4
2.	ਡੁਗਗਰ ਤੇ ਡੋਗਰੇ.....ਲੇਖ	:	5—10
3.	ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਥਾਹਰ.....ਲੇਖ	:	11—14
4.	ਅਨਸੋਲ ਰਤਨ.....ਕਹਾਨੀ	:	15—21
5.	ਪੱਚੈਤ.....ਲੇਖ	:	22—26
6.	ਸਾਂਤੁਲਤ ਭੋਜਨ.....ਲੇਖ	:	27—31
7.	ਮਜੂਰ.....ਕਵਿਤਾ	:	32—35
8.	ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ.....ਲੇਖ	:	36—40
9.	ਪਰਿਆਵਰਣ—ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ.....ਲੇਖ	:	41—45
10.	ਸਾਢੇ ਜਨੌਰ.....ਲੇਖ	:	46—49
11.	ਵੀਰ ਬਨੋ.....ਕਵਿਤਾ	:	50—53
12.	ਕਾਲੀ ਚਿੜੀ ਬੋਲ੍ਲੀ.....ਕਹਾਨੀ	:	54—60
13.	ਲੋਕ ਗੀਤੋਂ ਦੀ ਵਿਧਾ : ਕਾਰਕ.....ਲੇਖ	:	61—64
14.	ਹਿਨਕਨੀ ਤੇ ਬਿਲਕਨੀ.....ਲੋਕ ਕਤਥ	:	65—68
15.	ਫਲੌਨਿਆਂ.....	:	69—75

पाठ-1

डुग्गर बंदना

दरवेश

धुम्म

मैहमानीत

बास

नाडू

संरक्षक

लाबा

जै जै डुग्गर देस प्यारे, जै जै डुग्गर देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश ।

छर—छर बगदे नाडू धारें, उच्चे—उच्चे प्हाड़,

रूप—शलैपे आहले, बास भरोचे जंगल—जाड़,

उज्ज्ञ, चन्हांड, बेर्झ, त'वी, बसैतर, रावी आहला देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश

जै जै डुग्गर देस प्यारे, जै जै डुग्गर देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश ।

सुच्ची नीतै आहले, तेरे सिद्धे सादे लोक,

सब्बै पर्व—तेहार मनांदे, रंग—रंगीले शौक,

रलियै रौहंदे आपू बिच्चें बंडदे दुख—क्लेश,
बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश,
जै जै डुगगर देस प्यारे, जै जै डुगगर देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश,
तेरी चित्तरकला, संगीतै, मुल्खें धुम्म मचाई,
शान डोगरें दी फनकारें, दूरै तकर पजाई,
अपनी गै तेरी रैहत—बैहत, अपना गै लाबा—भेस,
बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश,

जै जै डुगगर देस प्यारे, जै जै डुगगर देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश ।

जित्तो, डीडो, जोरावर ते ओड़क छादर, वीर
डोगरी भाशा दे संरक्षक महाराजा रणबीर
इं'दी डुगगर—सेवा दा जस्स गांदे लोक दरेस
बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश

जै जै डुगगर देस प्यारे, जै जै डुगगर देस ।

बार—बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश ।

अभ्यास

1. हੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਲਾਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—

ਕ) ਕਵਿਤਾ ਚ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਦਰੇਆਏਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਆਏ ਦੇ ਨ?

.....

ਖ) ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ?

.....

ਗ) ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਰਕਥਕ ਦਾ ਕੇਹ ਨਾਂਡ ਏ?

.....

ਘ) ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਕੁ'ਨੋਂ ਚ'ਊਂ ਵੀਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਦਰਸ਼ਾਓ?

.....

ਙ) ਮੁਲਖੋਂ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਕਿਸ ਗਲਲਾ ਮੂਜਬ ਧੁਮਮ ਮਚੀ ਦੀ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :— ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨ੍ਨੈ ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੋ :—

ਮੈਹਮਾ, ਚਿਤਰਕਲਾ, ਸੰਰਕਥਕ, ਪਰਵ—ਤੇਹਾਰ, ਜ਼ੋਰਾਵਰ

ਕ) ਬਾਰ—ਬਾਰ ਤੇਰੀ ਗਾਂਦੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼।

ਖ) ਤੇਰੀ, ਸਾਂਗੀਤੈ ਮੁਲਖੋਂ ਧੁਮਮ ਮਚਾਈ।

ਗ) ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ।

ਘ) ਸਥਭੈ ਮਨਾਂਦੇ—ਰੰਗ—ਰੰਗੀਲੇ ਸ਼ੌਕ।

ਙ) ਜਿਤੋ ਡੀਡੋ ਓਡੁਕ ਛਾਦਰ ਵੀਰ।

3. स्फेई जोड़े बनाओ :—

क) छर—छर बगदे नाडू	सिद्धे—सादे लोक।
ख) सब्मै पर्व—तेहार मनांदे	बास भरोचे जंगल—जाड़।
ग) सुच्ची नीतै आहले तेरे	मुल्खे धुम्म मचाई।
घ) तेरी चित्तरकला, संगीतै	रंग—रंगीले शौक।
ङ) रूप—शलैपे आहले	धारें, उच्चे—उच्चे प्हाड़।

उद्देश्य :— स्फेई शब्दें कन्नै वाक्य पूर्ति।

4. हेठ दित्ते गेदे शब्दें दे अर्थ देइयै वाक्य बनाओ—

रूप—शलैपे	संरक्षक	मचाई
बास—भरोचे	मैहमां	पजाई
सिद्धे—सादे	जै—जै	गलाई

5. डुग्गर दियें बशेशताएं बारै अपने शब्दें च लिखो :—

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च रूप—शलैपे आहले, सुच्ची नीतै आहले, बास भरोचे, सिद्धे—सादे, रंग—रंगीले विशेशन प्रयुक्त होए दे न। अध्यापके गी लोड़चदा ऐ जे ओह सधारण विशेशन—प्रयोग दी जानकारी देने परैन्त यौगक रूपें च प्रयुक्त होने आहले विशेशनें दी जानकारी बी देन। एहदे लेई ओह अपने कशा होर उदाहरण देइयै विद्यार्थियें दी इस बारै जानकारी गी सुदृढ़ बनान, कीजे विशेशन—रचना ते विशेश—प्रयोग च बड़ी बनागी होंदी ऐ।

ਡੁਗਗਰ ਤੇ ਡੋਗਰੇ

ਖੇਤਰ—ਵਿਸ਼ਤਾਰ	ਸੀਮਾ—ਰੇਖਾ	ਪਟਟੀ	ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ
ਬਟਕੀਲਾ	ਕਂਡੀਲਾ	ਚਟਟਾਨੀ	ਸਿੰਜਨਾ
ਲਾਬਾ	ਹਿਰਖ—ਸਮੋਧ	ਨਿੱਤ ਨੀਮੀਂ	ਪਾਲਮਾਂ

ਡੁਗਗਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਏ। ਇਸਦਾ ਖੇਤਰ—ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ, ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ — ਤ੍ਰਾਂਜ਼ ਰਾਜਯੋਤਗਰ ਫੈਲੇ ਦਾ ਏ। ਪਾਕਿਸ਼ਤਾਨ ਦਿਆਂ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਤੇ ਸ਼ਕਰਗੜ੍ਹ ਤਸੀਲਾਂ ਬੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਡੁਗਗਰ ਦੀ ਸੀਮਾ—ਰੇਖਾ ਚ ਔਂਦਿਆਂ ਹਿਆਂ।

ਇਸ ਸਪੂਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗੀ ਜਲਵਾਯੁ ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸ਼ਹਾਬੋਂ ਕਂਢੀ, ਘਾੜੀ ਤੇ ਮਦਾਨੀ — ਤ੍ਰਾਂਜ਼ ਪਟਿਟਥੇਂ ਚ ਬੰਡੇਆ ਜੰਦਾ ਏ। ਕਂਢੀ ਪਟਟੀ ਦੇ ਤੈਹਤ ਜਮ੍ਮੂ ਕਠੁਆ ਤੇ ਉਧਮਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇਂ ਦਾ ਬਟਕੀਲਾ, ਕਂਡੀਲਾ ਤੇ ਸੋਕੇ ਆਹਲਾ ਝਲਾਕਾ ਪੌੰਦਾ ਏ। ਘਾੜੀ ਪਟਟੀ ਚ ਰਾਜੌਰੀ, ਉਧਮਪੁਰ ਤੇ ਕਠੁਆ ਆਦਿ ਜ਼ਿਲੇਂ ਦੇ ਘਾੜੀ ਝਲਾਕੇ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਚਮਾ ਤੇ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲੇ ਪੌੰਦੇ ਨ। ਮਦਾਨੀ ਪਟਟੀ ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਤੇ ਕਠੁਆ ਜ਼ਿਲੇਂ ਦੇ ਪਦਧਰੇ ਝਲਾਕੇ ਤੇ ਝੰਦੇ ਕਨ੍ਨੈ ਲਗਦਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਹੋਸ਼ਿਧਾਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇਂ ਦਾ ਉਤਰੀ ਝਲਾਕਾ ਔਂਦਾ ਏ।

ਅੰਭਰ ਛਾਂਹੋਂਦਿਆਂ, ਪਾਲੇ ਕਨ੍ਨੈ ਲਦੋਈ ਦਿਆਂ ਤੇ ਚੀਡੇ—ਦੇਆਰੇਂ ਭਰੋਚਿਆਂ ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਨਂਗਿਆਂ ਚਟਟਾਨੀ ਧਾਰਾਂ ਬੀ ਡੁਗਗਰ—ਝਲਾਕੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨ। ਤਾਂਵੀ,

ਰਾਵੀ, ਉਜ਼਼ਿ, ਬਸੈਤਰ, ਚਨਹਾਂਡ ਆਦਿ ਦਰੇਆ ਇਸ ਧਰਤੀ ਗੀ ਸਿੰਜਦੇ ਤੇ ਰੌਂਸਲਾ ਬਨਾਂਦੇ ਨ।

ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਫਾਡ ਲੋਹਾ, ਕੋਲਾ, ਨੀਲਮ, ਅਬਰਕ, ਤ੍ਰਾਮਾ ਆਦਿ ਕਚਿਧਿਧੇਂ ਧਾਤੇਂ ਕਨ੍ਹੈ ਮਾਲਮਾਲ ਨ। ਕਾਲਾਕੋਟ ਦਿਧਾਂ ਖਾਨਾਂ ਕੋਲੇ ਆਸਤੈ ਤੇ ਪਾਡਰ ਦਿਧਾਂ ਨੀਲਮ ਆਸਤੈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਨ। ਡੁਗਗਰ ਦੇ ਝਲਾਕੇ ਦੀ ਖਾਸ ਸਗਾਤੇਂ ਚ ਅਨਾਰਦਾਨਾ, ਗੁਚਿੱਧਾਂ, ਢੀਂਗਰੀ, ਕੁਟ੍ਠ, ਧੂਫ, ਬਨਕਸ਼ਾਂ ਖੋਡ, ਦਾਤਨ, ਰਾਜਮਾਂਹ ਤੇ ਹੋਰ ਜੜੀ—ਬੂਟਿਆਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ।

ਡੁਗਗਰ ਚ ਤੈਂਡ ਬਡਿਡਿਆਂ ਝੀਲਾਂ ਨ, ਜੇਹਡਿਧਿਆਂ ਸੈਲਾਨਿਧੇਂ ਲੇਈ ਬੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕੇਂਦ੍ਰ ਨ। ਮਾਨਸਰ ਤੇ ਸਰੂਰੀਸਰ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਦੀ ਫਾਡਿਧਿਆਂ

ਚ ਤੇ ਵਾਸੁਕਿਕੁੰਡ ਭਦ੍ਰਵਾਹ ਕਥ ਸ਼ਯੋਜ ਧਾਰਾ ਪਰ ਏ। ਬਰਸਾਂਤੀ ਦੇ ਸੌਸਮਾ ਚ ਵਾਸੁਕਿਕੁੰਡ ਜਾਤਰਾ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਜਿਸ 'ਕਪਲਾਸ ਜਾਤਰਾ' ਆਖਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਇਤਥੈ ਮੇਲਾ ਬੀ ਲਗਦਾ ਏ, ਜੇਹਡਾ

ਦੋ ਦਿਨ ਰੌਂਹਦਾ ਏ।

ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂਡ ਡੁਗਗਰ ਕਿਧਾਂ ਪੇਆ, ਇਸ ਬਾਰੈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਨ, ਪਰ ਮਤਾ ਮਨਾਸਬ ਇਧੈ ਮਤ ਮਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਾਂਡ 'ਦੁਰਗਰ' ਹਾ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਏ 'ਮੁਸ਼ਕਲੋਂ ਭਰੋਚਾ'। ਏਹ ਝਲਾਕਾ ਕੀਜੇ ਬਟਕੀਲਾ, ਕਂਡੀਲਾ ਤੇ ਫਾਡੀ ਮਤਾ ਏ, ਜਿਸੀ ਜਿਤਨਾ ਔਖਾ ਕਮਮ ਹਾ; ਇਸਲੇਈ "ਦੁਰਗਰ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏਹਦੇ ਆਸਤੈ ਕਾਫੀ ਮਨਾਸਬ ਬੜ੍ਹਾਂਦਾ ਏ। ਫਹੀ ਏਹ 'ਦੁਰਗਰ' ਨਾਂਡ ਬਦਲਾਂਦੇ—ਬਦਲਾਂਦੇ 'ਡੁਗਗਰ' ਬਨੀ ਗੇਆ।

ਡੁਗਗਰ ਦੇ ਬਸਨੀਕੇਂ ਗੀ 'ਡੋਗਰੇ' ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਏਹ ਸੇਹਨਤੀ, ਸਾਦੇ, ਅਮਨ ਪਸ਼ਦ ਪਰ ਛਾਦਰ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਤਥੈ ਸਭਨਾਂ ਧਰ੍ਮੋਂ ਤੇ ਜਾਤ—ਬਰਾਦਰਿਯਾਂ ਦੇ

ਲੋਕ ਹਿਰਖ—ਸਮੌਧੈ ਕਨ੍ਹੈ ਬਸਦੇ ਨ ।

ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਧਨੀ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ, ਕਰਸਾਨੀ, ਮਜੂਰੀ, ਤਰਖਾਨੀ, ਕਾਰੀਗਿਰੀ, ਆਦਿ ਨ । ਗੁਜ਼ਰ—ਬਕਰਵਾਲ ਲੋਕ ਭਿੜਭਾਂ, ਬਕਰਿਆਂ, ਮੇਹਿਆਂ, ਆਦਿ ਮਾਲ—ਬਚਛਾ ਪਾਲਿਯੈ ਅਪਨੀ ਗੁਜ਼ਰ—ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਨ ।

ਡੋਗਰੋਂ ਦਾ ਖਾਨ—ਪੀਨ ਤੇ ਲਾਬਾ—ਲਬਾਸ ਆਮਤੌਰਾ ਪਰ ਸਾਦਾ ਏ । ਪਰ ਖਾਸ—ਖਾਸ ਮੌਕੋਂ ਪਰ ਸ਼ੈਲ ਸੁਆਦਲੇ ਪਦਾਰਥ ਬਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਕਨਾਰੀ—ਗੋਟੇ ਨੈ ਜਡ਼ਤ ਚੇਚਿਆਂ ਪਸ਼ਾਕਾਂ ਤੇ ਚੇਚੇ ਗੈਹਨੇ—ਬਨ੍ਧੇ ਬੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਬਨਸਬਨਿਧਿਆਂ ਦਾਲੋਂ, ਰੌਂਗੀ ਤੇ ਰਾਜਮਾਹੋਂ ਦੇ ਮਨੁਖ, ਖਮੀਰੇ, ਬਬੜੁ, ਥੋਥਰੁ, ਚਿਲ੍ਹੇ, ਮਾਲਪੂੜੇ, ਘੂਰ, ਸੁਚਿਧਿਆਂ, ਸਕਾਰਾਂ, ਪਲਾਕਡਿਆਂ, ਮਿਟਠਾ ਭੱਤ, ਸ਼ੀਰੀਪਲਾਡ, ਗੁਚਿਛਿਆਂ ਦਾ ਪਲਾਡ, ਖੀਰ, ਅੰਬਲ ਵਗੈਰਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਡੋਗਰਾ ਖਾਨੇ ਨ । ਇਹਾਂ ਚਾਲ੍ਹੀ ਆਮ ਡੋਗਰਾ ਲਾਬੇ ਚ ਜਨਾਨਿਆਂ ਸੁਤਥਨ—ਕੁਰਤਾ ਤੇ ਮਲਮਲ ਦਾ ਚੌਨੇ ਆਹਲਾ ਦਬਟਟਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਮਦਦ ਲੋਕ ਕੁਰਤਾ—ਘਟਨਾ, ਬਾਸਕਟ, ਪਗ ਬਗੈਰਾ ਧਾਰਣ ਕਰਦੇ ਨ । ਅਜ਼ਜਕਲ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਗਲੋਬਲ ਸਾਂਝਕਤਿ ਕਾਰਣ ਲਾਬੇ—ਲਬਾਸ ਚ ਬੜਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਈ ਗੇਦਾ ਏ ।

ਡੋਗਰੇ ਲੋਕ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਆਸਤਕ, ਨਿਤਨੀਮਿੰਦਿਆਂ ਤੇ ਰੀਤਿ—ਰਥਾਜ਼ੋਂ ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇ ਨ । ਭਾਮੇਂ ਕੁਸਾਈ ਮਜ਼ਹਬ—ਧਰਮ ਦੇ ਕੀ ਨੇਈ ਹੋਨ, ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਮਤਾਬਕ ਨਿਤਨੀਮਿੰਦਿਆਂ ਤੇ ਰਾਹ—ਰੀਤਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਮਾਂ ਕਰਦੇ ਨ ।

ਸਾਂਝਕਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬੜਾ ਸਾਂਝਕਤਿਕ ਸਾਂਝਕਤਿ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਮੈਲੇ—ਤੇਹਾਰ, ਵਰਤ—ਨਤ ਤੇ ਹੋਰ ਦੁਏ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਚਲਦੇ ਰੈਂਹਦੇ ਨ, ਜਿਂਦੀ ਰੈਨਕ ਗੀਤਿਆਂ ਤੇ ਨਾਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਥੋਂ ਹੋਰ ਬੀ ਬਧੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਕੁਡਕੁਡ, ਫੁੰਮਨੀ, ਡੋਗਰਾ ਭਾਂਗੜਾ, ਚੌਕੀ ਬਗੈਰਾ ਲੋਕਨਾਚ ਡੁਗਗਰ ਦੀ ਸਾਂਝਕਤਿਕ ਸਮੂਦਿਆਂ ਦੀ ਮਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਨ ।

ਡੋਗਰੇਂ ਦੀ ਭਾਸਾ ਡੋਗਰੀ ਏ, ਜੇਹੜੀ ਸਥਾਨੀ ਸੁਰ—ਮੇਦੋਂ ਕਾਰਣ ਬਡੀ ਮਿਠੜੀ ਤੇ ਸਾਂਗੀਤਮਧੀ ਏ। ਏਹ ਭਾਰਤ ਦਿਯੋਂ ਹੋਰਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸਾਏਂ — ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਮਰਾਠੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਬੰਗਾਲੀ, ਅਸਾਮੀ ਆਦਿ ਆਂਗਰ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸਾ ਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੁਲਾਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—
 - ਕ) ਢੁਗਗਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਿ'ਧਾਂ ਏ?
 - ਖ) ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਝਲਾਕੇ ਚ ਕੇਹਡਿਧਾਂ—ਕੇਹਡਿਧਾਂ ਧਾਤਾਂ ਮਿਲਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਇਤਥੂਂ ਦਿਧਾਂ ਖਾਸ ਸਗਤਾਂ ਕੇਹਡਿਧਾਂ ਨ?
 - ਗ) ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਾਂਡ ਕੇਹ ਹਾ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਕੇਹ ਹੋਂਦਾ ਏ?
 - ਘ) ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਸਮ—ਧਾਰੇ ਕੇਹਡੇ—ਕੇਹਡੇ ਨ?
 - ਙ) ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਗਗੋਸਾਰ ਕਿ'ਧਾਂ ਏ?
2. ਸ਼ਹੀਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :—
ਨੀਲਮ, ਝਲਾਕਾ, ਮਿਠੜੀ, ਸੈਲਾਨਿਧੀ, ਭਾਦਰ
ਕ) ਕਂਢੀ ਪਟਟੀ ਦੇ ਤੈਹਤ ਜਸ਼ੂ ਕਠੁਆ ਤੇ ਉਧਮਪੁਰ ਜਿਲੋਂ ਦਾ ਬਟਕੀਲਾ, ਕਂਡੀਲਾ ਤੇ ਸੋਕਕੇ ਆਹਲਾ ਪੌਂਦਾ ਏ।
ਖ) ਪਾਡਰ ਦਿਧਾਂ ਖਾਨਾਂ ਆਸਤੈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਨ।
ਗ) ਢੁਗਗਰ ਚ ਤੈਂਡ ਬਡਿਡਧਾਂ ਝੀਲਾਂ ਨ, ਜੇਹਡਿਧਾਂ ਲੇਈ ਬੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕੇਂਦ੍ਰ ਨ।

घ) ਡੋਗਰੇ ਲੋਕ ਮੇਹਨਤੀ, ਸਾਦੇ, ਅਮਨ ਪਸ਼ਦ ਪਰ
ਹੋਂਦੇ ਨ ।

ਝ) ਡੋਗਰੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਏ, ਜੇਹੜੀ ਬੱਡੀ ਤੇ
ਸੰਗੀਤਮਯੀ ਏ ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਇਥੈ ਵਾਕਿਆਵੇ :—

ਸ਼ਬਦ	ਅਰਥ	ਵਾਕਿਆ
ਜਿ'ਧਾਂ :— ਬਟਕੀਲਾ	ਬਟਟੇ ਆਹਲਾ	ਸਾਢਾ ਸਾਰਾ ਖੇਤਰ ਰਤੀਲਾਤੇ ਬਟਕੀਲਾ ਏ ।

ਕੱਡੀਲਾ →

ਸਿੰਜਨਾ →

ਰੌਂਸਲਾ →

ਸਗਾਤ →

ਪ੍ਰਸਿੱਛ →

ਮਤ →

ਮਿਠੜੀ →

ਆਸ਼ਕ →

ਸਾਗੋਸਾਰ →

ਲਾਬਾ →

4. ਡੋਗਰਾ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਖਾਨ—ਪੀਨ ਬਾਰੈ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਕੱਣੈ ਲਿਖੋ ।

अध्यापके आस्तै निर्देश

डोगरी संज्ञाएं च वचन—रूपायन बी बड़ा प्रमुख ऐ। खास तौर पर जातिवाचक संज्ञाएं च। अध्यापके गी लोड़चदा ऐ जे ओह वचन—रूपायन दे नियमें दी जानकारी देन। जियां :— पुलिंग— आ ऐ = राजा—राजे / पुलिंग— अ, इ—ई, उ, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ— शून्य = जागत—जागत, सपाही—सपाही आदि।

स्त्रीलिंग— अ आं = रात / रातां, ई इ'यां = कुड़ी—कुड़ियां, ऊउ'आं = नूंह—नुहां आदि

ਜਸ਼੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਥਾਹਰ

ਧਰ्म—ਨਿਰਪਕਖ	ਏਕਤਾ	ਥਾਂਡ	ਸਬੂਤ
ਨਿਰਮਾਣ	ਮੰਦਰ	ਮਸੀਤ	ਖਾਨਕਾਹ
ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ	ਧਾਰਮਕ	ਗਿਰਜਾਘਰ	ਨੌਗਜਾ

ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਧਰ्म—ਨਿਰਪਕਖ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐ। ਇਤਥੈ ਹਰ ਧਰਮ ਤੇ ਜਾਤਿ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮਭਾਵ ਕਨ੍ਹੈ ਰੌਂਹਦੇ ਨ ਤੇ ਇਕ ਦੁਏ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਆਦਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਨ। ਇਸ ਲਾਕੇ ਚ ਥਾਂਡ—ਥਾਂਡ ਪਰ ਬਨੇ ਦੇ ਮੰਦਰ, ਮਸੀਤਾਂ, ਦਰਗਾਹਿਂ, ਗੁਰੂਦਵਾਰੇ ਤੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨ।

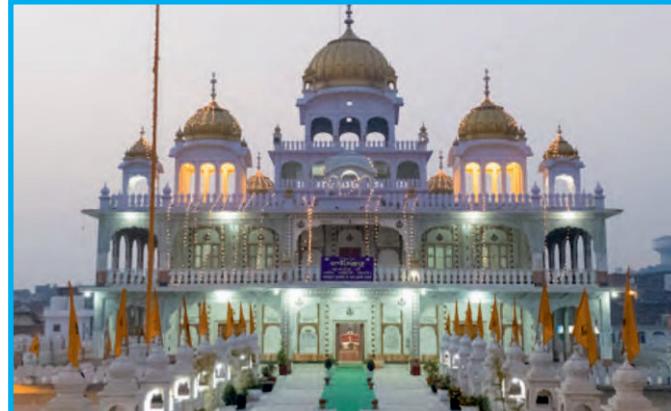
ਜਸ਼੍ਮੂ ਗੀ 'ਮੰਦਰੋਂ ਆਹਲਾ ਸ਼ੈਹਰ' ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਐ। ਇਤਥੂਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਣਵੀਰੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਉਤਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰੋਂ ਚਾ ਇਕ ਐ। ਏਹ ਜਸ਼੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਰੋਡ ਪਰ ਮਜੂਦ ਐ। ਇਸਗੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਸਨ् 1876 ਈ। ਚ ਬਨੋਆਯਾ ਹਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਮਤੇ ਮੰਦਰੋਂ ਦਾ ਕਟ੍ਠ ਐ। ਏਹ ਜਸ਼੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਬਿਚਾ ਮਜੂਦ ਐ। ਇਸ ਮੰਦਰੈ ਦਾ ਨੀਂਹ—ਪਤਥਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਰਕਖੇਆ ਹਾ ਪਰ, ਮੁਕਮਬਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਚ ਹੋਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਮੰਦਰੇ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੀ

ਮਾਤਾ, ਮਹਾਮਾਯਾ, ਆਪਸ਼ਭੁ, ਕਾਮੇਸ਼ਵਰ ਮਂਦਰ, ਲਕਸ਼ਮੀਨਾਰਾਯਣ ਮਂਦਰ, ਦੁਢ਼ਾਧਾਰੀ ਮਂਦਰ, ਰਪੇਡ ਆਹਲਾ ਮਂਦਰ ਬਗੈਰਾ ਹੋਰ ਬੀ ਕੇਈ ਮਂਦਰ ਬਡੇ ਮਝਹੂਰ ਨ ।

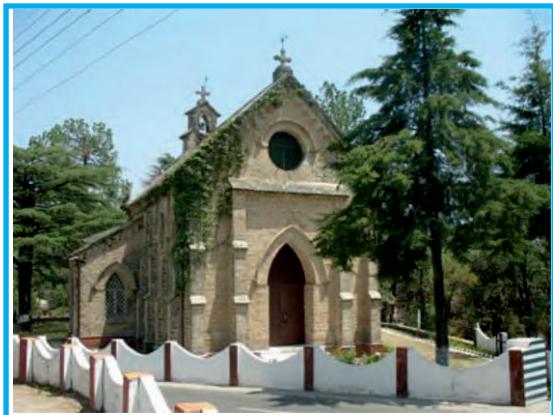
ਜਾਮਾ ਮਸ਼ਿਜਦ ਤੇ ਮਸੀਤ

ਬਜੀਰਨੀ ਜਸ਼੍ਨ ਦਿਧਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਮਸੀਤਾਂ ਨ । ਜਾਮਾ ਮਸ਼ਿਜਦ ਤਲਾਡ ਖਟੀਕਾਂ, ਜਸ਼੍ਨ ਚ ਮਜੂਦ ਏ । ਏਹ ਮਸੀਤ ਜਸ਼੍ਨ ਦੀ ਸਭਨੇਂ ਥਮਾਂ ਪਰਾਨੀ ਮਸੀਤ ਏ । ਅਮਰ ਸਿੰਹ ਹਾਤੇ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਬਨੀ ਦੀ ਉਸਤਾਦ ਮਹਲਲੇ ਆਹਲੀ ਮਸੀਤ ‘ਮਸੀਤ ਬਜੀਰਨੀ’ ਦੇ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਹੈ ਮਝਹੂਰ ਏ । ਆਖਦੇ ਨ ਏਹ ਮਸੀਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰੰਜੀਤ ਦੇਵ ਹੋਰੋਂ ਬਨੋਆਈ ਹੀ । ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜਸ਼੍ਨ ਚ ਪੀਰ—ਪੈਗਮ਼ਬਰੋਂ ਦਿਧਾਂ ਕੇਈ ਦਰਗਾਹਾਂ ਬੀ ਨ । ਪੀਰ ਰੋਸ਼ਨ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਦੀ ਖਾਨਕਾਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਮਂਦਰੈ ਦੇ ਲਾਗੈ ਗੁਮਟ ਦਰੋਆਜੇ ਕੋਲ ਏ । ਏਹ ਦਰਗਾਹ ‘ਨੌਗਯਾ ਪੀਰ’ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਹੈ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਏ । ਸਤਵਾਰੀ, ਜਸ਼੍ਨ ਚ ਪੀਰ ਬੁਢਨ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਦੀ ਖਾਨਕਾਹ ‘ਪੀਰਬਾਬਾ’ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਹੈ ਜਾਨੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਆਖਦੇ ਨ ਬੁਢਨ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੁੰਦੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਹੇ ।

ਇਤਥੈ ਸਿਕਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬੀ ਕੇਈ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਨ ਜਿੰਦੇ ਚ ਗੁਰੁਦਵਾਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬੂਹਟਾ, ਗੁਰੁਦਵਾਰਾ ਟਾਲਲੀ ਸਾਹਬ, ਗੁਰੁਦਵਾਰਾ ਨਾਨਕ ਨਗਰ, ਗੁਰੁਦਵਾਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ ।

ਗਿਰਜਾਘਰੋਂ ਚ ਸੇਂਟ ਪੱਲ ਚਰਚ ਤੇ ਇੰਟਰਨੇਸ਼ਨਲ ਚਰਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ । ਜਸ਼੍ਨ

ਸ਼ੈਹਰੈ ਦਾ ਸਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਰਜਾਘਰ 'ਸੈਂਟ ਪੋਲ ਚਰਚ' ਸ਼ਹੀਦੀ ਚੌਕ, ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਏ। ਉਤਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭਨੋਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਗਿਰਜਾਘਰ ਏ।

ਪੌਰਾਣਿਕ ਦੇਵਤੋਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਲ ਦੇਵੀ—ਦੇਵਤੋਂ, ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਆਦਿ

ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਇਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਭਰਦੇ ਨ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਲਾਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—
 - ਕ) ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਗੀ ਕੇਹ ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ?
 - ਖ) ਰਣਵੀਰੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕੁਝ ਸਥਿਤ ਏ?
 - ਗ) ਉਸਤਾਦ ਮਹਲਲੇ ਆਹਲੀ ਮਸੀਤ ਕੁਸ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਮਝੂਰ ਏ?
 - ਘ) ਸਿਕਖਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ?
 - ਙ) ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦਾ ਸਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਰਜਾਘਰ ਕੇਹਡਾ ਏ?
2. ਸ਼ਵੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :—
ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ, ਅਨੇਕਤਾ, ਸਮਕਾਲੀਨ, ਮੰਦਰ, ਤਲਾਂ
 ਕ) ਬੁਢਨ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ।
 ਖ) ਰਘੁਨਾਥ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪਤਥਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਰੇ।

रक्खेआ हा ।

- ग) श्री रघुनाथ जी दा मते मंदरें दा कट्ठ ऐ ।
घ) धार्मक थाहर च एक एकता दा रंग भरदे न ।
3. हेठ दित्ते गेदे शब्दें दे अर्थ देइयै वाक्य बनाओ :—
- क) प्रेमभाव ख) आदरभाव ग) एकता घ) प्रमुख
ड) धार्मक च) पौराणिक छ) खानकाह ज) दरगाह
झ) शरधालु झ) सबूत
4. हेठ दित्ते गेदे शब्दें कन्नै स्फेई जोड़े बनाओ :—
जि'यां :—	पंज—पीर
नौगजा	बजीरनी
मसीत	द्वारा
पीर	पीर
गुरु	बाबा
5. 'जम्मू दे धार्मिक थाहरें' बारै दस वाक्य लिखो ।

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च समस्त—पदें दा काफी प्रयोग होए दा ऐ, जि'यां धर्म—निरपक्ख, प्रेमभाव, आदरमान आदि । अध्यापके गी लोड़दा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी समस्त पद—रचना कन्नै परिचित करान ते होर समस्त—पदें दे उदाहरण देइयै उ'नेंगी प्रयोग—अभ्यास करान ।

अनमोल रत्न

मरोड़दे	तरक्की	छपैलियै	संदूक
महल्ला	तकीद	भिड़डां	कूढ़ा
पढ़ांदे	ब्हाना	दिक्खड़	

‘अशोक तुई सौ करोड़ बारी ठाकेया जे झूठ नेई बोल्लै कर।’
अशोक दी माता ने उसी निखरदे होई समझाया। ‘पुत्रा! झूठ बोलना पाप ऐ। चंगे जागत झूठ नेई बोलदे।’

अशोक बोलेआ — ‘माता जी! तुस ते आपूँ झूठ बोल्लै दियां ओ, भला तुसें मिगी सौ करोड़ बारीं कुथे ठाकेआ ऐ? पता ऐ सौ करोड़ किन्ना हुन्दा ऐ?’

ओहदे कन्न मरोड़दे होई माता बोली — ‘तूँ मिगी मत्तां देन लगाएं? बड़ा हसाबदान बने दा। जे तूँ परतियै झूठ बोलेआ तां मेरे कोला ओ मार पौग जे चेत्ता रखगा।’

अशोक अपने माता—पिता दा इक्कला जागत हा। ओहदे पिता डाक्टर हे। घर कुसै चीजै दी कमीं नेई ही। पर, डाक्टर होरें गी बी इ’यै दुःख हा जे उंदा मुड़ा बड़ा झूठ बोलदा ऐ। उंनें आपूँ बी किन्ने बारीं उसी लाडै कन्नै ते रोए कन्नै समझाया जे पुत्रा! झूठ बोलना बड़ी बुरी गल्ल हुंदी ऐ। जेहड़े जागत झूठ बोलदे न ओह कदें तरक्की नेई करी सकदे।

अशोक सोचदा झूठ ते सारे बोलदे न। फही जे ओह बी बोलदा ऐ तां के ऐ। कोई गरीब बमार पिता जी कोल आवै तां ओ नौकरै गी आखदे न। ‘जा आक्खी दे में घर नेई आं।’ एह झूठ नेई ऐ। शैल दवाइयां अलमारी बिच्च छपैलियै ओह बमारें गी आक्खी उड़दे न ओ दवाइयां सम्बी गोई दियां न। ते माता जी ने अपने सन्दूकै बिच्च किन्ने नोट रक्खे दे हुन्दे न फही बी पिता जी गी ओ किन्ने बारीं आखदियां न ‘मेरे कोल इक पैसा बी नेई।’ आपूं रोज मशीनै उपर टल्ले सीन्डियां न पर जे कोई महल्ले दी जनानी मंगन आई जा ता झट्ट झूठ मारियै आखदियां न ‘साढ़ी मशीन ते बिगड़ी गोई दी ऐ।’

मास्टर जी असें गी ते आखदे न जे झूठ बोलना पाप ऐ पर आपूं ओह बी झूठ कर्दें—कर्दें बोलदे न। असें गी उ’नें दस सबक पढ़ाए दे हे पर जेल्लै हैडमास्टर होरें जमातै बिच्च आइयै पुच्छेआ। जे किन्ने सबक पढ़ाए न, तां ओह झट्ट बोली पे चौहदां सबक पढ़ाई ओड़े न।

अशोक अपने आपै गी पुछदा सारे झूठ मारदे न ते जे फही में झूठ बोलनां तां केह ऐ?

पढ़ने गी ते अशोक लायक हा फही बी डाक्टर होरें उसी घर पढ़ाने लेई इक मास्टर होर रक्खी दिता। मास्टर होरें गी उ’नें तकीद कीती जे ओह जियां जानदे न अशोक दी झूठ बोलने दी आदत ढाई देन।

मास्टर होर बिगड़े दे जागतें गी सिद्धे रस्तै लाने बिच्च मन्ने दे हे। उ’नें पैहले दिन बड़े हिरखै कन्ने अशोक गी समझाया — ‘झूठ बोलना पाप ऐ।’ जेहड़े लोग झूठ बोलदे न उंदे पर कोई विश्वास नेई करदा। फही उ’नें उसी उस भिङ्गां चारने आहले जागतै दी कत्थ सनाई जेहड़ा पैहलै झूठें—मूठें लोकें दा ‘शेर आया शेर आया आखियै मौजू लैदा हा ते

फही इक दिन सच्चे गै शेर आई गेया । पर लोकें इस बारी ओहदी गल्लै
पर यकीन नई कीता..... ।'

दुए दिन ओह मास्टर होर घरा किश चार्ट बनाइयै लेई आए ।
जिं'दे उपर मुहै—मुहै अक्खरें बिच्च लिखे दा हा — 'झूठ बोलना पाप
ऐ ।' 'सच्च बोलो ।'

इक दिन मास्टर होर उसी सिक्ख—मत्त देए दे हे जे डाक्टर होर
बी उस्सै कमरे बिच्च आई गे 'मास्टर जी! तुस अशोक गी किन्ना चिर
पढ़ांदे ओ? डाक्टर होरें पुच्छेया ।

'दो धैंटे मास्टर होरें जवाब दिता ।

दो चार होर गल्लां करियै डाक्टर होर परतोई गे ।

अशोक सोचन लगा मास्टर होर ते मिगी मसां धैंटा सवा धैंटा
पढ़ांदे न । सामने घड़ी टिकी दी ऐ । पर, पिता जी कन्नै इ'नें बी झूठ
बोली दिता ।

दुए दिन मास्टर होर पढ़ान आए तां कंदै उपर ओह चार्ट नेई हे
लगे दे । अशोक ने उ'नें गी तुआरियै बाहर कूढ़े बिच्च सुई ओड़े दा
हा ।

'चार्ट कुत्थे गे?' मास्टर होरें औंदे गै अशोक गी पुच्छेआ ।

अशोक बोलेआ — 'उड्हरी गे' ।

'ओह कि'यां?' मास्टर होरें हरानगी कन्नै पुच्छेआ ।

'अन्धी आई ही ते अपने कन्नै गै उ'नें गी बी लेई गेई' अशोक नै
बाहर दिखदे होई गलाया ।

डाक्टर होरें केई होर मास्टर रक्खे पर अशोक दी झूठ बोलने दी

ਆਦਤ ਨੇਹੀਂ ਗੈ ਗੇਈ ।

ਘਰ ਤੇ ਸਕੂਲ ਓਹ ਰਜਿਯੈ ਝੂਠ ਮਾਰਦਾ । ਸਕੂਲ ਨੇਈ ਜਾਨੇ ਦੀ ਮਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਖਦਾ – ‘ਅਜ਼ਜ ਫਿਛੁ ਪੀਡੁ ਹੋਏ ਦੀ ਏ ।’

ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰ ਹੋਰ ਪੁਚ਼ਦੇ ਘਰਾ ਕਮ਼ ਕੀ ਨੇਈ ਕੀਤਾ?

ਤਾਂ ਝਟਟ ਬਣਾ ਲਾਈ ਓਡਦਾ – ‘ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਕਮ਼ ਤੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹਾ ਪਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਪੀ ਦਾ ਇਕ ਬਰਕਾ ਮਾਂਗੇਅਾ ਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੋਂਗੀ ਕਾਪੀ ਦਿਤੀ ਓਹ ਉਸੀ ਅਪਨੀ ਅਲਮਾਰੀ ਬਿਚਵ ਪਾਇਥੈ ਹਸ਼ਪਤਾਲ ਗੇ ਟੁਰੀ ।’

ਡਾਕਟਰ ਹੋਰੋਂ ਸਮਝੀ ਲੈਤਾ ਜੇ ਏਹਦੀ ਝੂਠ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਆਦਤ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦੀ । ਓਹਦੀ ਮਾਤਾ ਬੀ ਬਤਥਹੇਰੀ ਕਲਪਦੀ ਪਰ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਨਾ ਨੇਈ ਗੈ ਛੋਡੇਯਾ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਦੀ ਗਲੀ ਬਿਚਵਾ ਇਕ ਰਵੀ ਖਰੀਦਨੇ ਆਹਲਾ ਜਾਗਤ ਆਲੇ ਮਾਰਦਾ ਜਾ ਦਾ ਹਾ – ‘ਅਖਬਾਰ, ਕਾਪੀ ਕਤਾਬੋਂ ਦੀ ਰਵੀ ਬੇਚੀ ਲੈਓ ।’

ਅਪਨੀ ਬੈਠਕਾ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਾਇਥੈ ਕਿਸ਼ ਰਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਹੋਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ੍ਹੇ ਦੇ ਹੈ । ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਉਸ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਸਵਿਧੈ ਓਹ ਰਵੀ ਬੇਚੀ ਓਡੀ ਤੇ ਜੇਹੜੇ ਪੈਸੇ ਬਟੋਏ ਓ ਨੌਕਰੇ ਗੀ ਦੇਈ ਓਡੇ ।

ਥੋਹੜੇ ਚਿਰੈ ਗੀ ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਅਸ਼ੋਕ ਗੀ ਪੁਚਛੇਅਾ – ‘ਇਤਥੈ ਜੇਹੜੀ ਰਵੀ ਪੇਈ ਦੀ ਹੀ ਓਹ ਕੁਤਥੈ ਏ?’

‘ਮੈਂ ਓਹ ਰਵੀ ਆਹਲੇ ਗੀ ਬੇਚੀ ਓਡੀ ।’ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ।

ਓਹਦੀ ਮਾਤਾ ਬੋਲਲੀ – ‘ਓਹਦੇ ਬਿਚਵ ਇਕ ਪਰਾਨੀ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਜੇਹਦੇ ਬਿਚਵ ਮੈਂ ਦਸੋਂ ਰਖੋਂ ਆਹਲਾ ਨੋਟ ਹਾ ਰਕਖੇ ਦਾ ।’

ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਆਕਖੇਅਾ – ‘ਮੈਂ ਨੇਈ ਦਿਖੇਅਾ । ਜੇ ਬਿਚਵ ਹੋਗ ਤਾਂ ਗੇਅ ਰਵੀ ਆਹਲੇ ਗੀ । ਕਲਲ ਓਹ ਔਗ ਤਾਂ ਪੁਚਛਡ੍ ।

ਦੁਏ ਦਿਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਕੂਲਾ ਆਵੈ ਦਾ ਹਾ ਜੇ ਬਜਾਰਾ ਬਿਚਘ ਉਸੀ ਓਹ
ਰਦੀ ਆਹਲਾ ਲਬਾ।

ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਉਸੀ ਪੁਛ੍ਹੇਆ — ‘ਕਲਲ ਜੇਹੜੀ ਰਦੀ ਅਸੇਂ ਤੁਝ ਬੇਚੀ ਹੀ
ਓਹਦੇ ਬਿਚਘ ਦਸੇਂ ਰਪੇਂਡ ਦਾ ਨੋਟ ਤੇ ਨੇਈ ਲਬਾ?’

ਰਦੀ ਆਹਲੇ ਜਾਗਤੈ ਨੇ ਗਲਾਧਾ — ਫਰੋਲਿਯੈ ਤੇ ਮੌਹ ਦਿਕਖੀ ਨੇਈ।
ਅਜ਼ ਘਰ ਜਾਇਧੈ ਦਿਕਖਡ੍ਹ ਜੇ ਤੁਂਦੇ ਬਿਚਘ ਨੋਟ ਲਬੀ ਗੇਆ ਤਾਂ ਤੁਂਦੇ ਘਰ
ਦੇਈ ਔਂਗ।

ਦੁਏ ਦਿਨ ਓਹ ਰਦੀ ਆਹਲਾ ਜਾਗਤ ਪਰਤਿਧੈ ਅਸ਼ੋਕ ਹੁਂਦੀ ਗਲੀ ਬਾਜਾਂ
ਮਾਰਦਾ ਆਧਾ — ‘ਰਦੀ ਬੇਚੀ ਲੈਓ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਕਾਪਿਧਾਂ ਕਤਾਬਾਂ.....।’

ਅਸ਼ੋਕ ਹੁਂਦੀ ਡਾਕਾਡੀ ਕੋਲ ਆਇਧੈ ਤੁਨੈ ਬਾਜ ਮਾਰੀ। ‘ਤੁਂਦਾ ਨੋਟ
ਲਬੀ ਗੇਆ ਹਾ’ — ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਹਤਥੈ ਬਿਚਘ ਨੋਟ ਫਲਕਾਂਦੇ ਹੋਈ ਉਸ ਜਾਗਤੈ
ਨੇ ਸਨਾਧਾ — ਮੈਂ ਕਲਲ ਜਾਇਧੈ ਸਾਰੀ ਰਦੀ ਫਰੋਲੀ। ਇਕ ਅਖਬਾਰਾ ਬਿਚਘ ਏਹ
ਟਿਕੇ ਦਾ ਹਾ।’

ਸੁਨਿਧੈ ਅਸ਼ੋਕ ਗੀ ਬੜਾ ਚਬਾਤ ਲਗਗਾ। ਇਕ ਗਰੀਬ ਰਦੀ ਲੈਨੇ
ਆਹਲਾ। ਜੇਹਦੀ ਕਮੀਜ ਲੀਰਾਂ—ਲੀਰਾਂ ਏ। ਜੇਹਦੇ ਪੈਰੋਂ ਜੋੜਾ ਨੇਈ ਏ। ਜਿਸੀ
ਪਤਾ ਨੇਈ ਇੱਨ੍ਹੀ ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬੀ ਰਜਿਧੈ ਰੁਣ੍ਹੀ ਢਹੋਂਦੀ ਹੋਗ ਜਾਂ ਨੇਈ।
ਓਹ ਕਿਨਾ ਸਚਘਾ ਏ। ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਉਸੀ ਪੁਛ੍ਹੇਆ — ‘ਤੂਂ ਬੜਾ ਸਚਘਾ ਆਦਮੀ
ਏ। ਮੜਾ! ਏਹ ਦਸ ਰਪੇਂਡ ਤੂਂ ਥੋਹੜਾ ਜਨੇਹਾ ਝੂਠ ਬੋਲਿਲਿਧੈ ਅਪਨੇ ਕੋਲ
ਰਕਖੀ ਸਕਦਾ ਹਾ।

ਏਹ ਸੁਨਿਧੈ ਓਹ ਰਦੀ ਆਹਲਾ ਜਾਗਤ ਬਿੰਦ ਮੁਖਕਰਾਯਾ — ‘ਬਾਬੂ ਜੀ!
ਪਰ ਝੂਠ ਬੋਲਨਾ ਤੇ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਕਮ਼ ਏ।

‘ਕੇ ਮਾੜਾ ਏ? ਸਾਰੇ ਬੋਲਦੇ ਨ’ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਆਖੇਆ।

‘ਮੈਂ ਸਾਰੇਂ ਦੀ ਨੇਈ ਅਪਨੀ ਗਲਲ ਕਰਾ ਕਰਨਾਂ। ਝੂਠ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਏ ਬਾਬੂ ਜੀ! ਸਚਵ—ਸਚਵ ਗੈ ਹੁਂਦਾ।’ ਏਹ ਆਕਿਖਧੈ ਓਹ ਗੇਆ ਟੁਰੀ।

ਹਤਥੈ ਬਿਚਵ ਨੋਟ ਫੱਡੇ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਇਧਾਂ ਖਡੋਤੇ ਦਾ ਹਾ ਜਿਧਾਂ ਕੁਸੈ ਨੈ ਓਹਦੀ ਅਕਖੀਂ ਸਾਮਨੇ ਦਾ ਪਦਾ ਚੁਕਕੀ ਲੈਤਾ ਹੋਏ। ਰਦੀ ਬੇਚਨੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਬੋਲ ਓਹਦੇ ਕਨ੍ਹੋਂ ਬਿਚਵ ਅਜੋਂ ਬੀ ਗ੍ਰੌਜ਼ੈ ਦੇ ਹੈ — ‘ਝੂਠ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਏ। ਸਚਵ—ਸਚਵ ਗੈ ਹੁਂਦਾ ਏ।’ ‘ਅਸ਼ੋਕ ਬੀ ਅਜ਼ਜੈ ਕੋਲਾ ਸਚਵ ਬੋਲਗ’ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਅਪਨੀ ਛਾਤੀ ਉਪਰ ਹਤਥ ਰਕਖੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਆਖੇਆ।

ਅਨ੍ਦਰਾ ਓਹਦੀ ਮਾਤਾ ਆਈ — ‘ਓਹ ਜਾਗਤ ਦਸ ਰਪੇਂਡ ਦੇਈ ਗੇਆ?’

‘ਛੱਡੇ ਰਪੇਂਡ ਨੇਈ ਇੰਦੇ ਕਨੈ ਇਕ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ ਬੀ’ — ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਬਿੰਦ ਹਸਿੱਖਧੈ ਆਖੇਆ।

ਓਹਦੀ ਮਾਤਾ ਕਿਸ਼ ਬੀ ਨੇਈ ਸਮਝੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੋਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਓ —
 - ਕ) ਅਸ਼ੋਕ ਗੀ ਕੇਹੜੀ ਭੈਡੀ ਆਦਤ ਹੀ?
 - ਖ) ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੈ ਉਸਾਂ ਕਿਸ ਗਲਲਾ ਦ੍ਰਿੱਡੇਆ ਹਾ?
 - ਗ) ਮਾਸਟਰ ਹੋਰੋਂ ਅਸ਼ੋਕ ਗੀ ਕੇਹੜੀ ਕਥ ਸਨਾਈ ਹੀ?
 - ਘ) ਅਸ਼ੋਕ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਨੇ ਪਿਛੋਂ ਕੇਹ ਤਰਕ ਹਾ?
 - ਙ) ਰਦੀ ਆਹਲੇ ਜਾਗਤੈ ਨੇ ਕੇਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਸ਼ਾਂ ਹੀ?
2. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇ ਸ਼੍ਵੇਝ ਵਾਕਧੈ ਅਗਗੇ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਅਗਗੇ (x) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ —
 - ਕ) ਝੂਠ ਬੋਲਨਾ ਪਾਪ ਏ।

- ख) अशोक म्हेशां सच्च बोलदा हा ।
- ग) अशोक पढ़ने च लायक हा ।
- घ) अखबार च सौ रपेऽ आहला नोट हा ।
- ङ) रद्दी आहला जागत झूठ बोलदा हा ।
3. हेठ दित्ते गेदे शब्दे दे अर्थ देइयै वाक्य बनाओ –
 पाप, झूठ, तरक्की, रद्दी, मौजू
 ड्योढी, घडी, कत्थ, तकीद, अंधी
4. झूठ बोलने दे केह—केह नकसान होंदे न ।
5. स्फुर्झ जोडे बनाओ:-
1. अशोक तुगी	इक्कला जागत हा ।
2. चंगे जागत	सिद्दै रस्तै लांदे हे ।
3. अशोक अपने माता—पिता दा	सौ करोड़ बारी ठाकेआ ।
4. मास्टर बिगडे दे जागतें गी	झूठ ते सारे बोलदे न ।
5. अशोक सोचदा हा झूठ नेई बोलदे	

अध्यापके आस्तै निर्देश

अध्यापके गी चाही दा ऐ जे ओह अपने निजी अनुभवे राहें झूठै दे नुकसान बारै जागतें गी मसालां देइयै समझाना जे झूठ नेई बोलना चाहिदा ।

पंचैत

बुनियादी	इक्कला	कचैहरी	सिरै—चाढ़ना
आमदन	खरीद—फरोख्त	आयोजन	कार—ब्यहार
कारकर्दगी	निरपक्ख	चिट्ठी—पत्तरी	चमुखी

हर माहनू अपने तौरा
उप्पर अपने धारा गी
साफ—सुथरा रक्खने दा जतन
करदा ऐ। घरा दे जीबें गी
नरोआ रक्खने ते उंदियें
बुनियादी जरूरतें गी पूरा
करने दी बी ओह हर मुमकन कोशीश करदा ऐ। पर किश जरूरतें गी
इक्कला माहनू पूरा नेई करी सकदा। इस आस्तै उस्सी अपने परोआर
दे दुए लोकें दे सैहजोग दी लोड़ बी होंदी ऐ। इ'यां गै अपने महल्ले दे
सुधार आस्तै महल्लदारें दी ते गांડ जां शैहरें दे सुधार आस्तै उत्थूं दे
बसनीकें दे आपसी सैहजोग दी लोड़ होंदी ऐ। समाजी भलाई—बेहतरी
ते विकास—बाढ़े दे कम्मे आस्तै बड़डे तौरा पर खास सैहजोग
दी लोड़ होंदी ऐ ते इस आस्तै सभां सोसाइटियां जां कमेटियां बनाने
दी जरूरत पौंदी ऐ।

ग्राएं—पिंडें दे स्तर उप्पर कनून ते समाजी—व्यवस्था गी बनाई

ਰਕਖਨੇ ਆਸਤੈ ਪਂਚੈਤ—ਵਿਵਰਥਾ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਂਦੀ ਏ। ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਮਮ—ਰੁਜਗਾਰ ਚ ਇੱਨਾ ਰੁਚ਼ੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜੇ ਤੱਦੇ ਕਥਾ ਕਚੈਹਰੀ ਦਾ ਚਕਕਰ ਲਾਨੇ ਗਿਤੈ ਸਮਾਂ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਇਸ ਕਰੀ ਧਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਬਚਾਨੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕਨ੍ਨੈ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਚ ਵਿਵਰਥਾ ਬਨਾਈ ਰਕਖਨੇ ਆਸਤੈ “ਪਂਚੈਤ” ਨਾਂਡ ਦਿਆਂ ਸੰਸਥਾਂ ਖਡੇਰਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ।

ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਸਦਸ਼ਿਆਂ ਗੀ ‘ਪੈਂਚ’ ਆਖਦੇ ਨ। ਏਹ ਸਦਸ਼ਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਆਸੇਅਂ ਚੁਦੇ ਗੇਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਮੁਖਿਆ ਗੀ ‘ਸਰਪੈਂਚ’ ਗਲਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਸਥਾਈ ਕਮਮ ਸਰਪੈਂਚ ਦੀ ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਪਂਚੈਤ ਪਿੰਡੋਂ—ਗ੍ਰਾਏਂ ਦਿਯੋ ਸਮਸਥਾਏਂ ਦਾ ਨਵੇਡਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਤੱਦੀ ਭਲਾਈ—ਬੇਹਤਰੀ ਸਰਬਂਧੀ ਸਕੀਮਾਂ ਬੀ ਬਨਾਂਦੀ ਤੇ ਸਿਰੈ ਚਾਢ਼ਦੀ ਏ।

ਸਰਕਾਰੀ ਖਜਾਨੇ ਥਮਾਂ ਮਿਲਨੇ ਆਹਲੀ ਗ੍ਰੌਟ ਕਨ੍ਨੈ ਪਂਚੈਤ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਤਰਕਕੀ ਦੇ ਕਮਮ ਕਰਾਂਦੀ ਏ। ਕਨ੍ਨੈ ਗੈ, ਓਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਲਗਨੇ ਆਹਲੇ ਮੇਲੋਂ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਖਰੀਦ—ਫਰੋਖ਼ ਤੁਘਰ ਟੈਕਸ ਲਾਈ ਬੀ ਧਨ ਕਠੇਰਦੀ ਏ। ਇਸ ਧਨੈ ਗੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਮਮੋਂ ਤੇ ਪਂਚੈਤ ਤੇ ਕਾਰ੍ਯਕਰਮੋਂ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਤੁਘਰ ਖਰ੍ਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਪਂਚੈਤ ਭਲੇਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕਾਰ—ਵਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਾਦ ਕਨ੍ਨੈ ਚਲਦਾ ਏ। ਪਂਚੈਤਾਂ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਮਮੋਂ ਬਕਖੀ ਬੀ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨ। ਖੇਤੀ—ਬਾਡੀ ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਧਾਨੇ ਸਰਬਂਧੀ ਯੋਜਨਾ, ਭੂਮੀ—ਸੁਧਾਰ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਲਾ—ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਬਗੈਰਾ ਕਾਰ੍ਯਕਰਮ

ਪਂਚੈਤੋਂ ਆਸੇਆ ਗੈ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਸਦੇ ਲਾਵਾ ਪਂਚੈਤਾਂ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸਧਾਰਨੇ ਤੇ ਉਤਥੂਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ—ਸਤਰ ਗੀ ਉਘਰ ਚੁਕਕਨੇ ਆਸਤੈ ਬੀ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਮਦਾਦ ਕਰਦਿਯਾਂ ਨ, ਜਿ'ਧਾਂ ਆਰਥਕ ਤੌਰਾ ਪਰ ਪਿਛਡੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਮਦਦ ਦੇਨਾ, ਕੋ—ਆਪਰੇਟਿਵ ਤੇ ਘਰੇਲੁ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੌਢ਼ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ, ਬੁਨਾਈ—ਕਤਾਈ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ।

ਪਂਚੈਤ ਆਸੇਆ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਐ। ਪਂਚੈਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਕਨ੍ਹੈ ਗ੍ਰਾਏਂ ਚ ਸਾਫ—ਸਫਾਈ ਗੀ ਧਿਆਨਾ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਹਰ ਘਰ ਤੇ ਸਕੂਲੈ ਚ ਸ਼ੌਚਾਲਯ ਬਨੋਅਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰੋਆ ਕਰਦੀ ਐ। ਅਪਾਸਮ ਗੀ ਸ਼ੁਦਧ ਤੇ ਨਰੋਆ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਬੂਹਟੇ ਲੁਆਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਬੀ ਝਿੰਦੇ ਗੈ ਜਿਸੈ ਐ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਬਚਿੱਦੇ ਗਿਤੈ ਖੇਡੋਂ ਦੇ ਮਦਾਨ, ਪਕਿਕਿਆਂ ਸਿਝਕਾਂ, ਕਮਯੂਨਿਟੀ ਹਾਲ, ਪੀਨੇ ਗਿਤੈ ਸਾਫ ਪਾਨੀ ਤੇ ਗਰੀਬੋਂ ਗੀ ਮਾਲਲੀ ਮਦਾਦ ਦੇਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਬੀ ਜ਼ੋਰੋਂ ਉਘਰ ਚਲਾ ਕਰਦਾ ਐ।

ਪਂਚੈਤੀ ਕਾਰਕਰਦਗੀ ਅਰਥਾਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ ਚਿਟਠੀ—ਪਤਤਰੀ ਦਾ ਕਮਮ ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਕਰਦਾ ਐ। ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਕੀਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਲਾਜਮ ਹੋਂਦਾ ਐ ਇਸਲੋਈ ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਕਮਮੋਂ ਚ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ।

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਪਂਚੈਤ—ਵਿਵਰਥਾ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਨਿਜਾਮ ਗੀ ਠੀਕ ਚਾਲਲੀ ਚਲਾਨੇ ਤੇ ਗ੍ਰਾਏਂ—ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਚਮੁਖੀ ਵਿਕਾਸ ਗਿਤੈ ਸ਼ਹਤਵਪੂਰਣ ਵਿਵਰਥਾ ਐ।

अभ्यास

1. हੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੋਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਓ –
 - ਕ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ—ਬੇਹੁਤਾਂ ਆਸਤੈ ਪਂਚੈਤ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਕਮਮ ਕਰਦੀ ਏ?
 - ਖ) ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਮੁਖਿਆ ਗੀ ਕੇਹ ਆਖਦੇ ਨ ਤੇ ਉਸ ਦਿਧਾਂ ਜਿਮੰਦਾਰਿਧਾਂ ਕੇਹ ਹੋਂਦਿਧਾਂ ਨ?
 - ਗ) ਪਂਚੈਤ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਮੁਕਖ ਸ਼ੋਤ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਹੋਂਦੇ ਨ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੀ ਆਮਦਨੀ ਗੀ ਕੁਝੈ ਖਰ੍ਚ ਕਰਦੀ ਏ?
 - ਘ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਆਸਤੈ ਪਂਚੈਤ ਦਾ ਨਿਆਂਡ ਕਿਧਾਂ ਫਾਧਦੇਮਾਂਦ ਹੋਂਦਾ ਏ?
 - ਙ) ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਪਂਚੈਤ ਚ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਕਮਮ ਕਰਦਾ ਏ?
2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨ੍ਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੋ:-
ਨਿਰਪਕਖ, ਮੁਖਿਆ, ਕਾਰ—ਬਿਹਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ
 - ਕ) ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਗੀ 'ਸਰਪੈਂਚ' ਆਖਦੇ ਨ |
 - ਖ) ਪਂਚੈਤ ਮਲੇਆਂ ਸੱਥਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ |
 - ਗ) ਪਂਚੈਤ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਾਦ ਕਨ੍ਨੈ ਚਲਦਾ ਏ |
 - ਘ) ਪਂਚੈਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ |
3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਕਥਨਾਂ ਚਾ ਸ਼ਹੇਈ ਕਥਨ ਸਾਮਨੈ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਕਥਨ ਸਾਮਨੈ (✗) ਕਰੋ:-
 - ਕ) ਪਂਚੈਤ ਵਿਵਰਥਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਤੈ ਕਮਮ ਕਰਦੀ ਏ |
 - ਖ) ਪਂਚੈਤ ਵਿਵਰਥਾ ਚ ਪਂਚੇ ਗੀ ਸਰਪੈਂਚ ਚੁਨਦਾ ਏ |

- ग) ਪਂਚੈਤ ਭਲੇਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ ।
4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹੋਈ ਵਾਕਿਆਵੇ :—
- ਕ) ਫੈਸਲਾ ਖ) ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਗ) ਵਿਵਰਾਂ ਘ) ਘਰੈਲੁ
ਡ) ਰੁਜ਼ਨਾ ਚ) ਨਬੇਡਨਾ ਛ) ਨਿਰਪਕਖ ਜ) ਦਖਲ
5. ਅਪਨੇ ਪਂਚੈਤ ਦੇ ਪਂਚੋਂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ?

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਟੈਟੀ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ "ਪਿੰਡੋਂ-ਗ੍ਰਾਏਂ ਦਿਯੋਂ", "ਪਿੰਡੋਂ-ਗ੍ਰਾਏਂ ਚ" ਜਨੇਹ ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਧਨ ਤੇ ਕਾਰਕ ਚਿੰਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਖਾਸੇ ਉਦਾਹਰਣ ਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਲੋਡਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਕਾਰਕ— ਰੂਪਾਧਨ ਤੇ ਕਾਰਕ ਚਿੰਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਨ ਤਾਂ ਜੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਏਹ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪਕਕੀ ਹੋਈ ਜਾ।

संतुलत भोजन

नरोई	मात्तरा	यादाश्त
गिज़ा	पालमां	पदार्थ
संतुलन	हानि	सुआपत

आखदे न तंदरुस्त मन
शरीरा च गै वास करदा ऐ।
जेकर शरीर स्वस्थ होग तां
माहनू दा मन बी स्वस्थ होग।
शरीर ते मना दे इस संतुलन
कन्नै मनुक्ख हर स्हावै कन्नै
तंदरुस्त रौहंदा ऐ। शरीर गੀ तंदरुस्त रਕਖਨੇ ਲੇਈ ਕਸਰਤ—ਵਾਧਾਮ ਦੇ
ਕਨਨੈ—ਕਨਨੈ ਸਂਤੁਲਨ ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਐ।

भोजन ਸਿਰਫ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਸਂਘਟਕੋ— ਹਡਿਡਧੋਂ, ਮਾਂਸਪੇਸ਼ਿਯੋਂ ਲਹੁ, ਚੰਮਡੀ, ਦੰਦ,
ਨੈਂਹ, ਬਾਲ ਆਦਿ ਦੀ ਬਰੋਸ ਲੇਈ ਗੈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ, ਬਲਕੇ ਮਾਨਸਕ
ਵਿਕਾਸ ਆਸਤੈ ਬੀ ਨਰੋਈ ਗਿਜਾ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਇਸ ਬਾਰੈ ਸ਼ਾਣੋਂ ਦਾ
ਗਲਾਨਾ ਐ—“ ਜਨੇਹਾ ਖਾਓ ਅੱਨ, ਤਾਏ ਨੇਹਾ ਹੋਏ ਮਨ।” ਸ਼ੁਦ ਭੋਜਨ ਕਨਨੈ
ਮਨੈ ਚ ਸ਼ੁਦ਼ ਬਚਾਰ ਜਨਮ ਲੇਂਦੇ ਨ ਜੇ ਸ਼ੁਦ਼ ਬਚਾਰੇਂ ਕਨਨੈ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਤੇਜ ਹੋਂਦੀ
ਐ। ਮਨੁਕਖੈ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਗਡੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਦਾ ਗੈ ਨਤੀਜਾ ਹੋਂਦਾ ਐ।

ਸਂਤੁਲਤ ਭੋਜਨ ਚ ਅੱਨ, ਦਾਲਾਂ, ਦੁਦ਼—ਦੇਹੀ, ਤੇਲ—ਘਧੋਡ, ਤਾਜੇ ਫਲ—ਫਰੂਟ,

ਸਾਗ—ਸਬਜ਼ਿਆਂ, ਅੰਡੇ, ਮਾਸ—ਮਚ਼ੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥੀ ਦੀ ਮਨਾਸ਼ਬ ਮਾਤਰਾ ਚ ਬਰਤੂਨ ਲਾਹਕਾਰੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਭੋਜਨ ਗੀ ਤੇਲ— ਘਧੋਏ ਦੀ ਮਤੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਤਲਿਯੈ—ਪਕਾਈਥੈ ਤੇ ਮਸਾਲੇ ਖਾਨੇ ਕਨ੍ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਦਾ ਏ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਤਧਾਰ ਕੀਤੇ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸਬੈ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਜਾਧਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਗਿਯਾ ਦਾ ਮਨੁਕਖੈ ਦੀ ਤਮਰੀ ਕਨ੍ਹੈ ਬੀ ਸਰਬਂਧ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਮਠੋਂਦੇ ਬਚ੍ਚੇ ਦਾ ਸੁਆਤਮ ਨਵਨੇ—ਤ੍ਰਾਪਨੇ, ਖੇਢਾ ਖੇਢਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਦੌਡੀ—ਦੌਡੀ ਚ ਤੱਦੀ ਮਤੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਰੀਰਕ—ਸ਼ਕਿਤ ਖਰ੍ਚ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਉਸੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਬਚ੍ਚੇ ਗੀ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦੇਨੇ ਆਹਲੀ ਗਿਯਾ ਜਿਧਾਂ ਅੰਨ, ਦਾਲਾਂ, ਅੰਬ, ਪਪੀਤਾ ਆਦਿ ਫਲ ਫ੍ਰੂਟ, ਖਿਚੜੀ ਦਲਿਧਾ, ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੂਪ, ਦੁੜ੍ਹ—ਦੇਹੀ ਆਦਿ ਨੇ ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ ਆਹਲੀ ਜਿਧਾਂ ਆਲੂ ਕੇਲਾ ਆਦਿ ਦੇਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਏ।

ਨੌਜ਼ਾਨੇਂ ਦੀ ਪਾਚਨ—ਸ਼ਕਿਤ ਤੇਜ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਪਰ ਬਜੁੰਗ ਲੇਈ ਹਲਕੀ—ਫੁਲਕੀ ਤੇ ਸਾਦੀ ਗਿਯਾ ਨਰੋਈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜਿਸ ਇਚ ਤੇਲ ਘਧੋਤ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬੱਡੀ ਘਟਟ ਬਰਤੀ ਗੇਈ ਦੀ ਹੋਏ। ਗਿਯਾ ਦਾ ਨਰੋਆ ਹੋਨਾ ਸੌਸਮ ਤੇ ਸਮੇਂ ਪਰ ਬੀ ਨਿਰੰਭਰ ਕਰਦਾ ਏ।

ਅੰਭਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—

- ਮਨੁਕਖੈ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕੁਝ ਨੋਂ ਸਂਘਟਕੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਬਨੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ?
- ਸ਼ੁੜ ਭੋਜਨ ਖਾਨੇ ਕਨ੍ਹੈ ਕੇਹ ਲਾਹ ਪੁਜਦਾ ਏ ?

ਗ) ਸੰਤੁਲਨ ਭੋਜਨ ਕੁਸੀ ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ?

ਘ) ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ ਕੁ'ਨੇ ਪਦਾਰ्थੀ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ?

ਝ) ਬਚਵੇਂ ਗੀ ਕਨੇਹੀ ਗਿਜ਼ਾ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ ?

2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :—

ਧਾਰਾਸ਼ਤ, ਤੇਜ, ਮਨ, ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ, ਸੁਤਲਨ

ਕ) ਤੰਦਰੁਸਤ..... ਤੰਦਰੁਸਤ ਸ਼ਰੀਰਾ ਚ ਗੈ ਬਾਸ ਕਰਦਾ ਏ |

ਖ) ਸੇਹਤਮਦ ਸ਼ਰੀਰ ਆਸਤੈ..... ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ |

ਗ) ਸ਼ੁਦ਼ ਬਚਾਰੇਂ ਕਨੈ..... ਤੇਜ ਹੋਂਦੀ ਏ

ਘ) ਆਲੂ, ਕੋਲੇ ਆਦਿ ਚ..... ਪਾਯਾ ਜਂਦਾ ਏ |

ਝ) ਨੌਜਵਾਨੇਂ ਦੀ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਿਤ..... ਹੋਂਦੀ ਏ

3. ਸ਼ਹੇਈ ਜੋਡੇ ਬਨਾਓ :—

ਕ) ਜਨੇਹਾ ਖਾਓ ਅਨ੍ਨ ਸ਼ੁਦ਼ ਬਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਨ |

ਖ) ਸ਼ੁਦ਼ ਭੋਜਨ ਕਨੈ ਮਨੈ ਚ ਨਰੋਆ ਰਖਦੀ ਏ |

ਗ) ਮਠੋਂਦੇ ਬਚਵੇਂ ਦਾ ਸੁਆਤਮ ਪਕਾਇਏ ਖਾਨੇ ਕਨੈ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਦਾ ਏ |

ਘ) ਭੋਜਨ ਗੀ ਮਤੀ ਚਿਕਨਾਈ ਤੇ ਤ'ਏ ਜਨੇਹਾ ਹੋਏ ਮਨ

ਮਸਾਲੇ ਚ

ਝ) ਬਜੁੰਗ ਦੀ ਹਲਕੀ—ਪੁਲਕੀ ਤੇ ਨਚਵਨੇ—ਤ੍ਰਘਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ |

ਸਾਦੀ ਗਿਜ਼ਾ ਗੈ

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :—

ਕ) ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ — ਮਾਸਪੇਸ਼ਿਆਂ ਮਚ਼ੀ— ਮਚਿਛਿਆਂ

हड्डी — हड्डियां रात — रातां

छाल — दालां सब्जी — सब्जियां

5. श्रुतलेख :— हेठ दित्ते गेदे शब्दें दे अर्थ देईयै वाक्य बनाओ :—

संतुलन पदार्थ मात्तरा सुआतम

हानि नरोआ यादाश्त स्याणे

तलियै पकाईयै शुद्ध फल

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च आए दे शुद्ध, लाभकारी, खेढां, खेढने, सरबंध बगैरा शब्दें च ध, भ ते ढ वर्ण दा उच्चा रण हिन्दी भाशा च होने आहले उच्चारण थमां वकखरा ऐ। डोगरी भाशा दे लिखत रूपा च कीजे “घ, झ, ढ, ध, भ” बगैरा वर्ण लखोंदे जरुर न पर, इंदा उच्चारण उ’ ऐ जनेहा नेई होंदा। शब्दें दे रंभ च बरतोने परप एह वर्ण (जि’या के पिछ्ठे दस्सेआ गेआ ऐ) घर, झांडा, ढोल, धन, भार आदि शब्दें अपने वर्ण दे पैहले बर्ण बनियै कन्नै नींदे चढ़ते सुर दे योग कन्नै बलोंदे न, पर बशकार औने पर उच्चारण ए ’ उ’ऐ जनेहा नेई होंदा। जेकर इ’नें वर्ण थमां पैहले कोई बलशाली जां दीर्घ स्वर तां इ’नें वर्ण दा उच्चारण क्रमशः ग, ज, ड, झ, द, ब बनियै अपने थमां पैहले आहले स्वर गी उच्च—ठलदे सुर दा गुण प्रदान करग। जि’यां :—

खंघना, सांझा, खेढना, चांढना, बांधना ते सांभना बगैरा शब्दें च एह सारे वर्ण अपना महाप्राणत्व लुप्त करियै क्रमशः : ग, ज, ड, ड़, दा ते ब रूपें च उच्चरत होआ करदे न ते इन्दे थमां पैहले आहले स्वर (अं, आं, ए,आ, अ ते ओं) उच्चे— ढलदे सुर कन्नै प्रभावत होए दे न ।

अध्यापके गी लोड़दा ऐ जे ओह विद्यार्थ्यें गी देवनागरी लिपि दे इ'नें वर्ण दे डोगरी उच्चारण कन्नै पूरी चाल्ली पंछान करान ।

पाठ-7

मजूर

बाहेआ	लहु	दपैहर	बाड़डी
डाहडी	जैहर	जुआड़ी	बुढ़ां
कुढ़ां	कोहना	थौह	

केह अ'ऊं जग्गै बिच्च आया,
मिगी पशु साहीं बाहेआ ।
अ'ऊं दुएं लेई जीन्ना,
लहु अपना गै पीन्ना ।

दिक्खो भखी दी दपैहर
'भरी' चुककी फिरां शैहर ।
खु'ल्ला बगदा पसीना,
लहु अपना गै पीन्ना ।

करां खेत्तरें च बाड़डी,
जित्थै पौंदी धुप्प डाहडी ।
कम्म होंदा इक्कै म्हीना,
अ'ऊं मरी—मरी जीन्ना ।

ਘਾੜ ਪੁਟਠੀ ਮੇਂ ਟਕਾਏ,
ਸੋਹਨੇ ਸ਼ੈਹਰ ਮੇਂ ਬਸਾਏ ।
ਆਪ੍ਯੂ ਦੁਕਖੋਂ ਬਿਚਚ ਜੀਨਾਂ
ਜੈਹਰ ਬੁਟ—ਬੁਟ ਪੀਨਾਂ ।

ਪਾਂਦੇ ਮੇਰੇ ਕਨੈ ਰੋਲ,
ਸੁਨਾਂਡ ਚੰਗੇ—ਮਤੇ ਬੋਲ ।
ਫਹੀ ਬੀ ਹਵਸੀ—ਹਵਸੀ ਜੀਨਾਂ ।
ਲਹੁ ਅਪਨਾ ਗੈ ਪੀਨਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਝੋਪਡੀ ਜੁਆਡੀ,
ਕੋਈ ਲੈਂਦੇ ਸੈਹਲ ਚਾਢੀ ।
ਅ'ਊਂ ਦਿਨ—ਰਾਤ ਬੁਢਾਂ,
ਫਹੀ ਬੀ ਮਨੋ—ਮਨ ਕੁਢਾਂ ।

ਏਹ ਕੈਸਾ ਦਸ਼ਤੂਰ,
ਮਾਹਨੂ ਹੋਆ ਮਜਬੂਰ ।
ਕੈਸਾ ਲੁਭਮੈ ਬਿਚਚ ਪੇਆ,
ਥੌਹ ਦਨਾ ਬੀ ਨਿੰ ਰੇਹਾ ।

ਹਕਕ ਦੁਏਂ ਦੇ ਏਹ ਖੋਹੈ,
ਬੇ—ਦੋਸੇਂ ਗੀ ਏਹ ਕੋਹੈ ।
ਕਦੂਂ ਹੋਗ ਦੂਰ ਨਹੇਰਾ ।
ਕਦੂਂ ਹੋਗ ਫਹੀ ਸਵੇਰਾ ॥

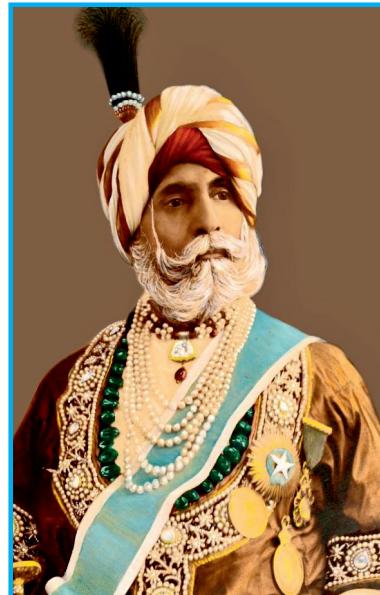
अभ्यास

- प्र. :1. हेठ दित्ते गेदे सुआलें दे जवाब लिखो :—
- क. कवि ने अपने आपै गी पशु की आक्खे दा ए ?
ख. कवि ने किस चाल्ली दे 'सवेरे' दी गल्ल कीती दी ए ?
ग. कविता च कवि ने केहडे—केहडे कम्मै दा बखान कीते दा ए ?
घ. कवि ने कविता च माहनू दी किस मजबूरी आरसै शारा कीते दा ए?
- प्र. :2. कविता दा सार अपने शब्दें च लिखो :—
- प्र. :3. हेठ दित्ते गेदे शब्दें दे अर्थ देझयै बाक्य बनाओ :—
डाहडा, रोल, बुढां, कुढां, हक्क, दोस, लुब्म।
- प्र. :4. हेठ दित्ते गेदे पद्यांशे दी व्याख्या करो :—
- एह कैसा दस्तूर,
माहनू होआ मजबूर।
कैसा लुब्मै बिच्च पेआ,
थौह दना बी निं रेहा।
- ते
- करां खेतरें च बाहडी,
जिथै पौंदी धुप्प डाहडी।
कम्म होदां इक्कै म्हीना,
अ'अं मरी—मरी जीन्ना।

महाराजा रणबीर सिंह

सुचारू	पैमाइश	राहीबाही
न्याय—संहिता	हुक्मनामा	प्रचार—प्रसार
बज़ारतां	परगने	मकतब

महाराजा रणबीर सिंह हुंदा जन्म 1830 ई, च रामगढ़, साम्बा च होआ। एह महाराजा गुलाब सिंह हुंदे सपुत्र हे। 1856 च इ'नें गी रियास्ता दी राजगद्वी पर छालेआ गेआ। महाराजा बनने दे बाद इ'नें परजा दी भलाई—बेहतरी दे बड़े कम्म कीते। इ'नें रियास्ता दा शासन सुचारू ढंगा कन्नै चलाने लेई जम्मू ते कश्मीर प्रांते च बक्ख—बक्ख वजारतां बनाइयां ते रियास्ता गी प्रांते, तसीले ते परगने च बंडेआ।

महाराजा रणबीर सिंह ने रियास्ता च जिमीं सुधारें बक्खी खास ध्यान दिता, इ'नें जमीन दी पैमाईश करोआई ते गल्ला—बटाई दे थाहरा पर मालिया निर्धारत कीता। राहीबाही दे खेत्तरा च सिंचाई दियां बेहतर सुविधा देने आस्तै परानी नैहरै दी मरम्मत करोआई। इसदे इलावा जम्मू प्रांतै च रावी ते उज्ज्व दरेआएं च लौहकियां—लौहकियां नैहरा कढोआइयां। इ'नें अखनूर कश चन्हा दरेआ चा इक बड़डी नैहरा दा

ਕਮਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋਆਯਾ। ਇਸ ਨੈਹਰਾ ਦਾ ਕਮਮ ਇੰਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਦੇ ਬਾਦ ਪੂਰਾ ਹੋਆ ਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂਡ “ਰਣਬੀਰ ਨੈਹਰ” ਰਕਖੇਆ ਗੇਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੇਂ ਅਪਨੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਚ ਪਰਯਾ ਦੇ ਹਿਤਾ ਚ ਕੇਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮਮ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਤਾ ਗੀ ਨਾਂਡ ਦੇਆਨੇ ਲੇਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਾਧਮ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਪੈਹਲੀ ਬਾਰੀ ਨਾਨਾਂ ਸਹਿਤਾ ਬਨੋਆਈ ਜੇਹੜੀ ‘ਰਣਬੀਰ ਪੀਨਲ ਕੋਡ’ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਹੈ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਏ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਰੇਂ ਰਿਧਾਸਤਾ ਚ ਬਪਾਰ ਗੀ ਬਢਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਲੋਂ ਗੀ ਬੇਚਨੇ ਲੇਈ ਲੰਦਨ ਚ ਇਕ ਕੇਂਦ੍ਰ ਬਨੋਆਯਾ ਤੇ ਸ਼ਾਲੋਂ ਪਰ ਲਗਗੇ ਦਾ ਟੈਕਸ ਮਾਫ ਕੀਤਾ। ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਗੀ ਬਢਾਵਾ ਦੇਨੇ ਲੇਈ ਜਪਾਨ ਜਮਾਂ ਤੂਤੋਂ ਦਿਧਾਂ ਬਧਿਧਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਮਾਂਗੋਆਈਆਂ। ਥਾਹਰ—ਥਾਹਰ ਤੂਤੋਂ ਦੇ ਬੂਹਟੇ ਲੋਆਏ ਤੇ ਲੋਕਿਂ ਗੀ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀਡੇ ਪਾਲਨੇ ਤੇ ਤਾਂਦ ਕਡਕਨੇ ਲੇਈ ਬਧਿਧਾ ਤਰੀਕਿਂ ਦੀ ਸਖਲਾਈ ਦੋਆਈ। ਰੇਸ਼ਮ—ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਕਨ੍ਹੈ ਖੰਡ ਤਧਾਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਮਮਾ ਗੀ ਬੀ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਰ, ਏਸ, ਪੁਰਾ ਚ ਖੰਡੂ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਕਾਧਮ ਕੀਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਰੇਂ ਰਿਧਾਸਤ ਜਮ੍ਮੂ—ਕਸ਼ਮੀਰ ਚ ਸ਼ਿਕਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ—ਪ੍ਰਸਾਰ ਚ ਬੜਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲ, ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਮਕਤਬ ਖਲੋਹਾਇਥੈ ਲੋਕਿਂ ਗੀ ਪਢਾਈ—ਲਿਖਾਈ ਦਿਧਾਂ ਬੇਹਤਰ ਸੁਵਿਧਾਂ ਪ੍ਰਦਾ ਕੀਤਿਆਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਤਾਬਾਂ ਛਾਪਨੇ ਲੇਈ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਬੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਪਢਾਈ—ਲਖਾਈ ਚ ਖਾਸ ਰੁਚਿ ਲੇਈ। ਇੰਦੇ ਰਾਜ ਚ ਸਨ 1884 ਈ. ਚ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋਆ, ਜਿਸਦੋ ਤੈਹਤ ਹਰ ਮਲਾਜ਼ਮ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਨੇ ਕੀ ਹਿਦਾਯਤ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਮਲਾਜ਼ਮ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਲਿਖਨਾ ਨੇਈ ਜਾਨਦਾ, ਉਸਦੀ ਤਨਖਾਹ ਚਾ ਦਸ ਫੀਸਦੀ ਕਟੌਤੀ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਜਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਹੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੇ ਅਪਨੇ ਰਾਜਕਾਜ ਦਰਾਨ ਲੋਕਿਂ ਗੀ ਦੂਰਸੰਚਾਰ

ਦਿਯਾਂ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇਨੇ ਆਸਤੈ ਡਾਕਖਾਨੇ ਬੀ ਕਾਯਮ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਤਾ ਲੇਈ ਸ਼ਵਾਸਥ ਸਰਬਂਧੀ ਬੇਹਤਰ ਸ਼੍ਵੱਲਤੋਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਚ ਰੋਗਿਯੇਂ ਗੀ ਮੁਫਤ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੀ ਕੀਤੇ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜਤੀਮ ਤੇ ਬੇਖ਼ਹਾਰਾ ਬਚਚੇ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਜਨਾਨਿਯੇਂ ਲੇਈ ਮਾਲੀ ਮਦਾਦ ਦੇਨੇ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਰਾਜਕਾਲ ਚ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਕਖੇਆ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਨਮੋਂ ਕਮਮ ਕੀਤੇ।

ਸਨ 1885 ਈ, ਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੁਂਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—
 - ਕ). ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁ'ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੂਂ ਤੇ ਕੁਝੈ ਹੋਆ ਹਾ ?
 - ਖ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਪਰਜਾ ਦੀ ਮਲਾਈ—ਬੇਹਤਰੀ ਆਸਤੇ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਕਮਮ ਕੀਤੇ ?
 - ਗ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਬਪਾਰ ਗੀ ਬਢਾਵਾ ਦੇਨੇ ਗਿਤੈ ਕੇਹੜੇ—ਕੇਹੜੇ ਕਮਮ ਕੀਤੇ ?
 - ਘ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਜਿਸ ਨਾਨਕ ਦੇਵ— ਸਾਂਹਿਤਾ ਗੀ ਬਨੋਆਯਾ, ਓਹ ਕਿਸ ਨਾਂਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੰਛ ਏ ?
 - ਙ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੁਂਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਗੀ ਭੋਗਰੀ ਦਾ ਸਨੈਹਰਾ ਦੌਰ ਕੀ ? ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ?
2. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ : ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਇਥੈ ਬਾਕਿ ਬਨਾਓ :—

ਸੁਚਾਰੂ

ਪੈਰਾਇਥਾ

ਨਾਨਕ ਦੇਵ

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਬਜਾਰਤ

ਪਰਗਨਾ

ਮਕਤਬ

ਰਣਬੀਰ

सपुत्र निर्धारत लौहकियां रहूलतां

3. स्वेच्छा शब्दों कन्नै खाल्ली थाहर पूरो :—

दस फीसदी, रणबीर नैहर, सुर्गवास, सपुत्र, ध्यान

- क) महाराजा रणबीर सिंह होर महाराजा गुलाब सिंह हुंदे.....
हे ।
- ख) महाराजा रणबीर सिंह होरे रियास्ता च जिमीं सुधारें बक्खी खास ..
दिता ।
- ग) चन्हां दरेआ च कड्ढी गेदी नैहरा दा नांड़..... रक्खेआ
गेआ ।
- घ) हुक्मनामे तैहत सरकारी मलाजमें गी डोगरी लिपि च दरखास्त
नेई लिखने उपर अपनी तन्खाही चा..... दी कटौती
करोआनी पौंदी ही ।

4. पढ़ो समझो ते लिखो :—

बजारत = बजारतां तसील = तसीलां

नैहर = नैहरां अदालत = अदालतां

5. स्वेच्छा कथन दे अग्गै (✓) ते गल्त दे अग्गे (x) दा नशान लाओ :—

- क) महाराजा गुलाब सिंह हुंदा जन्म सन 1830 च होआ हा । ()
- ख) महाराजा गुलाब सिंह होर महाराजा रणबीर सिंह हुंदे दादा
जी हे । ()

- ਗ) ਉਜ਼਼ ਤੇ ਰਾਵੀ ਦਰੇਆਏਂ ਚਾ ਨੈਹਰਾਂ ਕਢੋਆਇਆਂ ਗੇਇਆਂ | ()
- ਘ) 'ਰਣਬੀਰ ਪੀਨਲ ਕੋਡ' ਨਿਆਅ— ਸਹਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂਡ ਏ | ()
- ਝ) ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਬਾਰੈ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸਨ् 1864ੰਈ, ਚ ਜਾਰੀ ਹੋਓ ਹਾ। ()

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਜਾਰਤਾਂ, ਨੈਹਰਾਂ, ਸੁਵਿਧਾਂ, ਕਿਰਸਾਂ, ਦੁਆਇਆਂ, ਕਤਾਬਾਂ, ਖਾਸੇ ਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਬਚਨ ਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਤ 'ਆਂ ਤੇ ਸਭਨੇ ਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਦੇ ਬਹੁਬਚਨੀ ਰੂਪੋਂ ਚ ਖੀਰਾ ਚ 'ਆਂ' ਪ੍ਰਤਿਧ੍ਵਾਨੀ ਲਗਦਾ ਏ ਪਰ ਅਕਰਾਂਤ, ਆਕਾਰਾਂਤ ਆਦਿ ਬਕਖ—ਬਕਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਆਹਲਿਅਤੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਸਾਂਜ਼ਾਏਂ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਬਹੁਬਚਨੀ 'ਆਂ' ਜੁੜਨੇ ਕਾਰਿਧੀ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪੋਂ ਚ ਕਿਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬੀ ਤਠੀ ਆਂਦੇ ਨ। ਜਿ'ਧਾਂ :—

ਕੁਡੀ + ਆਂ = ਕੁਡਿਆਂ

ਨੂਂਹ + ਆਂ = ਨੁਹਾਂ

ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ + ਆਂ = ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਦੇ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਅਂ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਦਾਹਰਣੋਂ ਰਾਹੋਂ ਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਦੇ ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਪੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ।.

ਪਰ्यावਰण ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ

ਤਾਲਮੇਲ	ਨੈਮਤਾਂ	ਨਕਸਾਨਦੇਹ	ਜਾਨਲੋਵਾ
ਸਿੰਜਨਾ	ਮੁਮਕਨ	ਸਾਂਝੀ	ਨਖੇਡਨਾ
ਨਮੋਂ ਸਿਰ	ਭਾਵਾਂਡੋਲ	ਨਰਾ ਨਰੋਆ	ਘਾਤਕ

ਅੱਜਕਲ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮਸਥਾ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰਾ ਲੇਈ ਇਕ ਚਨੌਤੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੈ ਖੜ੍ਹੋਤੀ ਦੀ ਏ। ਪਰ्यਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਏ – ਚਪਾਸਮ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਲਮੇਲ ਚ ਗੜ੍ਹਬੜੀ ਪੈਦਾ ਹੋਨਾ। ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਕੋਈਧੋਂ ਨੇਮਤੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਸਗਗੋਸਾਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਸ਼ੁਦ਼ ਜਲ, ਸ਼ੁਦ਼ ਬਾਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਰੋਏ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਬੜੇ ਗੈ ਲਾਜਮੀਂ ਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਚ ਦੂਸ਼ਤ ਤਤਵੇ ਦੇ ਰਲੀ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋਆ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਤੁਝੇ ਚਾਲੀਂ ਦਾ ਏ – ਪਾਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ, ਬਾਤ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਤੇ ਧਵਨਿ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ।

ਸ਼ੁਦ਼ ਪਾਨੀ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਅਮਰਤ ਏ ਪਰ ਜੇਕਰ ਏਹ ਦੂਸ਼ਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜੈਹਰ ਬਨੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਕੁਦਰਤ ਕੋਈਧੋਂ ਨੇਮਤੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਸਗਗੋਸਾਰ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਸ਼ੁਦ਼ ਜਲ, ਸ਼ੁਦ਼ ਬਾਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਰੋਏ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਲਾਜਮੀਂ ਨ।

कारखाने चा निकलने आहले गंदे पानी कन्नै नदी नालें च रयासन जनेह जैहरी तत्व रली जंदे न, जिस कन्नै कुदरती पानी दे फायदें दो थाहर नक्सानदेह नतीजे सामने औंदे ने। मरोडा, पीलिया आदि बमारियां गंदे पानी थमां पैदा हौंदियां न ते आम जनेहियां लब्धने आहलियां एह बमारियां केई बारी जानलेबा साबत हौंदियां न। गंदा पानी कन्नै सिंजी दियां फसलां बी केई बमारियें गी जन्म दिंदियां न। इस लेई पेचस, पीलियां आदि ने इलावा होर बी केई खतरनाक बमारियां प्रदूशन दे कारण फैला दियां न।

ब्हाऊ गी शुद्ध रक्खना होर भी महत्वपूर्ण ऐ की जे दूशत ब्हाऊ गी शुद्ध करी सकना कुसै कल्ले माहनू लेई मुमकन नेई ए। पानी गी अस अपने इस्तेमाल लेई बोआलियै जां कुसै होर तरीके कन्नै शुद्ध करी सकने आं पर ब्हाऊ ते सभनें दी सांझी ऐ इसगी नखेडेआ नेई जाई सकदा।

अज्ज गडिडयें, कारखाने, जनरेटरे आदि दे धूऽ होर दूझयें बदबूदार ते जरीलियें गैसें ब्हाऊ गी भलेआं प्रदूशत करी ओडे दा ऐ। ऐह प्राण देने आहली कुदरत दी देन अज्ज केइयें आस्ते घातक सिद्ध होआ करदी ऐ। प्रदूशत ब्हाऊ च मजूद नक्सानदेह गैसें कारण चमडी दे रोग, अक्खे च जलन ते दमें जनेह केई रोग माहनू जीवन लेई खतरा न। अज्जकल हौली बरेसा दे यानें गी दमा होने दा प्रमुख कारण दूशत ब्हा ऐ।

दुए पास्सै देह प्रदूशन दिन व दिन बधदा जा करदा ऐ। गडिडयें दी बधदी तदाद इंदे हानें दा रौला, बचैनी, हाई ब्लड प्रैशर, बोलापन आदि बमारियें दे कारण गै फैला करदियां न।

प्रदूशन दी समर्थ्या ज्यादातर शैहरें च ऐ। जियां-जियां विकास दे नां उपर उद्योगीकरण दियां बरकतां ग्राएं पास्सै बधा-फला करदियां न

ਤ'ਆਂ ਗੈ ਨਮੇਂ ਸਿਰ ਨਮਿਆਂ ਬਮਾਰਿਆਂ ਗ੍ਰਾਏਂ ਥਾਹਰੋਂ ਬੀ ਫੈਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਜਾਹਰੀ ਤੌਰਾ ਪਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਵਿਜ਼ਾਨੀ ਤਰਕਕੀ ਗੈ ਨਜ਼ਰੀ ਔਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਇਸਕਾ ਅਸਲੀ ਕਾਰਣ ਏ ਬਧਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਤੇ ਸੁਖ ਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਚਾਹ : ਕੀ ਜੇ ਇੱਨ੍ਹੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਲੋਡੇ—ਥੋਡੇ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਰੂਟਟੀ, ਕਪਡਾ ਤੇ ਮਕਾਨ ਜਨੇਹਿਯਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਤੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਲੋਡ਼ਚਦਿਆਂ ਨ, ਜਿਸ ਲੇਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੇ ਫੈਕਟਰਿਆਂ ਲਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਪੇਈ, ਮਤੇ ਮਕਾਨ ਬਨਾਨੇ ਲੇਈ ਜੰਗਲ ਬਡ੍ਢੇ, ਘਾਡ ਤ੍ਰੋਡੇ ਖੇਤਰ ਮਲ਼ਿੇ। ਫਿੰਝੀ ਥੋਹੜੀ ਜਮੀਨਾ ਚਾ ਮਤਾ ਅਨ੍ਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਰਸੈਨੀ ਹੈਲ ਤਧਾਰ ਕੀਤੇ। ਸੁਖ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਚਾਹ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਗਡ਼ਿਡਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁਵਿਧਾਂ ਕਠੇਰਿਆਂ ਤੇ ਇਧਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਗੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜੇਂ ਬੀ ਇਸ ਸਮਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਤਾਂ ਭਵਿਕਖ ਚ ਹੋਰ ਬੀ ਮਾਡੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮਨੇ ਆਉਂਦੇ ਦਾ ਢਰ ਏ। ਜਿਧਾਂ ਕੇ ਮੌਸਮੇਂ ਦਾ ਚਕਕਰ ਬਦਲੀ ਜਾਹਗ, ਧਰਤੀ ਪਰ ਗਰਮੀ ਬਧੀ ਜਾਹਗ, ਘਾਡੇ ਦੀ ਬਫ਼ ਪਿਰਘਲੀ ਜਾਹਗ, ਓਯੋਨ ਪਰਤ ਫਟੀ ਜਾਹਗ ਬਗੈਰਾ—ਬਗੈਰਾ। ਇਸਲੇਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਜੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਗੈ ਪਰਿਵਰਣ ਦੇ ਬਚਾ ਦੇ ਉਪਾਧ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਜਾਹਨਾਂ।

ਕੁਝੈ ਬੀ ਸਮਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਚਰਣ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤਥਾ ਬਾਰੈ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਨਾ। ਹੂਨ ਜਿਸਲੈ ਕੇ ਅਸੇਂ ਗੀ ਇਸ ਸਮਸ਼ਾ ਦ ਪਤਾ ਲਗੀ ਗੇਦਾ ਏ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਬਾਕੀ ਉਪਧ ਜਿਧਾਂ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲੌਹਕੇ ਰਕਖਨਾ, ਬੂਹਟੇ ਲਾਨਾ, ਬੂਹਟੇਂ ਦੀ ਰਕਖੇਆਂ ਕਰਨਾ, ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਜੀਨਾ ਪਲਾਟਿਕ ਕਨ੍ਨੈ ਬਨੀ ਦਿਧੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਮੋਮੀਂ ਲਫਾਫੇ ਦਾ ਘਟਟ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ, ਪਾਨੀ ਗੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਕਾਰਣੇ ਗੀ ਰੋਕਨਾ, ਆਦਿ ਕਰਨੇ ਲੋਡ਼ਚਦੇ ਨ। ਹਰ ਮਾਹਨੂੰ ਦਾ ਏਹ ਪੈਹਲਾ ਫਰਜ਼ ਬਨਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਆਪੂੰ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਏਂ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰੈ ਤੇ ਹੋਰਨੋਂ ਗੀ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਨ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰੈ : ਤਾਂ ਜੇ ਆਉਂਦੇ ਆਹਲਿਧੇਂ ਪੀਂਡਿਏਂ ਗੀ ਇਕ ਨਰਾ—ਨਰੋਆ ਪਰਿਵਰਣ ਥਹੋਈ ਸਕੈ।

अभ्यास

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—

ਕ) ਪਰ्यਾਵਰਣ —ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦਾ ਕੇਹ ਮਤਲਬ ਏ ?

ਖ) ਪਰ्यਾਵਰਣ—ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਕਿਨ੍ਹਿਂ ਚਾਲਿਅਂ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ?

ਗ) ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਪਾਨੀ ਕਨ੍ਹੈ ਕੇਹ—ਕੇਹ ਬਮਾਰਿਆਂ ਹੋਂਦਿਆ ਨ ?

ਘ) ਛਾਡ — ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਕੇਹੜੇ ਨ ?

ਡ) ਪਰ्यਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਗੀ ਰੋਕਨੇ ਲੇਈ ਕੇਹ—ਕੇਹ ਉਪਾਂਡ ਕੀਤੇ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਨ |

2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨ੍ਹੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :—

ਪਾਨੀ , ਸ਼ਵਦ, ਤ੍ਰਾਊ, ਨੇਮਤਾਂ, ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਕ) ਸ਼ੁਦਧ ਜਲ, ਸ਼ੁਦਧ ਛਾਡ ਤੇ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਲੇਈ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਨ |

ਖ) ਸ਼ੁਦਧ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਅਸਰਤ ਏ |

ਗ) ਛਾਊ ਗੀ ਰਕਖਨਾ ਹੋਰ ਬੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਏ |

ਡ) ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਤੈਂਡ ਦਿੱਤੀ ਦਿਯਾਂ ਨਂ |

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਵਾਂ | ਜਿ'ਧਾਂ :—

ਤਾਲਮੇਲ ਸਮਾਜ ਚ ਸਭਨੋ ਵਰਗੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਨੇ
ਕਨ੍ਹੈ ਵਿਕਾਸ ਕਮਮ ਤੌਲੇ ਹੋਂਦੇ ਨ |

ਜੈਹਰ
ਫਸਲਾਂ
.....

ਨਖੇਡਨਾ
.....

ਬੋਲਾਪਨ
.....

ਓਯੋਨ
.....

ਜਨਸੰਖਿਆ
.....

ਉਦ्यੋਗੀਕਰਣ
.....

4. ਸ਼੍ਵੇਝ ਕਥਨ ਕੇ ਸਾਮਨੇ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਕੇ ਸਾਮਨੇ (x) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :—

- ਕ) ਪਰ्यਾਵਰਣ—ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਇਕ ਸਮਸ਼ਿਆ ਏ। ()
- ਖ) ਪਰ्यਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਏ — ਚਪਾਸਮ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਲਮੇਲ ()
- ਗ) ਦਮੇ ਦੀ ਬਮਾਰੀ ਪਾਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਏ। ()
- ਘ) ਪਰ्यਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਰੌਲਾ ਏ। ()
- ਙ) ਪਰ्यਾਵਰਣ ਗੀ ਨਰੋਆ ਰਕਖਨਾ ਹਰ ਮਾਹਨੂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਏ। ()

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च जल—प्रदूशन, वायु प्रदूशन, नदी—नाले, लोड़ां—थोड़ां आदि समस्त पद बरतोए दे न। डोगरी च समस्त पद प्रयोग खासी मात्तरा च होंदा ऐ।

शब्दें गी समस्तपद दा रूप दिंदे बेल्ले उ'दें आपसी सरबंधें गी व्यक्त करने आहले प्रत्ययें दा लोप होई जंदा ऐ। जियां :— छाइ प्रदूशन, छाइ दा प्रदूशन। इत्थै 'दा' कारक चिन्न दा लोप हो दा ऐ। अध्यापके गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी 'कारक' ते कारक दे चिन्नें बारै जानकारी देन।

ਸਾਢੇ ਜਨੌਰ

ਮਨੁਕਖ	ਜਨੌਰ	ਘਾ—ਬੂਟ	ਚਿਤਰਾ
ਮਾਸ	ਜਗਾਡ	ਬਕਰੀ	ਖਚਵਰ
ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ	ਛਿਲਲਡ	ਦੁਦਧ	ਨੈਤਿਕ

ਜਨੌਰ ਮਨੁਕਖਾਂ ਦੇ ਸਚਵੇ ਸਾਥੀ ਨ। ਕੁਝੇ ਅਪਨੀ ਬਫਾਦਾਰੀ ਤੇ ਰਕਖੇਆ—ਕਾਰੀ ਗੁਣੋਂ ਕਾਰਣ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਦਧ ਨ। ਗਮੋਂ ਮੈਹਿਯੋਂ ਤੇ ਬਕਾਰਿਯੋਂ ਥਮਾਂ ਦੁਦਧ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਘੋੜੇ, ਖਚਵਰਾਂ, ਖੋਤੇ, ਊਠ, ਸੱਢੇ, ਦਾਂਦ ਬਗੈਰਾ ਪਸ਼ੁ ਸਮਾਨ ਢੋਨੇ ਦੇ ਕਮਮ ਆਂਦੇ ਨ ਤੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਬੀ ਕਮਮ ਕਰਦੇ ਨ। ਮਿਡਡੋਂ—ਬਕਾਰਿਯੋਂ ਦੀ ਉਨਨ ਤੇ ਜਤ ਥਮਾਂ ਗਰਮ ਕਪਡੇ ਬਨਦੇ ਨ ਜੇਹੜੇ ਸ਼ਾਲੈ ਅਤੇ ਅਤੇ ਥਮਾਂ ਮਾਸ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਮੁਟਟੇ ਤੌਰਾ ਉਘਰ ਜਨੌਰ ਦ'ਊਂ ਚਾਲੀਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ :— ਜਾਂਗਲੀ ਜਨੌਰ ਤੇ ਪਾਲਤੁ ਜਨੌਰ। ਜਾਂਗਲੈ ਚ ਬਗੈਰ ਕੁਸੈ ਦੀ ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ ਦੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਆਪੂ ਜਗਾਡੁ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਜਨੌਰੋਂ ਗੀ 'ਜਾਂਗਲੀ—ਜਨੌਰ' ਆਖੇਆ

जंदा ऐ। शेर, हाथी, चित्तरा, रिच्छ, लूम्बड़ी, सूर, गिद्दड़, खरगोश बगैरा जांगली जनौर न।

दूई चाल्ली दे जनौरें गी पालतू जां राखमें गलाया जंदा ऐ। इ'नेंगी लोक अपने घरें च पालदे न ते उं'दे खाने—रौहने दा बी ध्यान रखदे न। गौ, बकरी, मैंह, कुत्ता, बिल्ली, घोड़ा, खरगोश, ऊठ बगैरा पालतू जनौर न।

किश जनौर धां—पत्तर आदि गै खंदे न ते किश मासखोर होंदे न। गौ, मैंह, घोड़ा, भिड्ड, बकरी ते खरगोश आदि धां बूट खाने आहले जनौर न। दुदध देने आहले ते जोरै आहला कम्म करने आहले जनौरें गी बंडा पत्तरी, खल, छिल्लड़ बगैरा बी दित्ते जंदे न। पर बाकी मते हारे जनौरें दा भोजन सिर्फ मास होंदा ऐ। शेर, चित्तरा, लूम्बड़ी, सप्प बगैरा मास खाने आहले जनौर न। व रिच्छ इक ऐसा जनौर ऐ जेहड़ा शाकाहारी बी ऐ ते मासाहारी बी।

जनौरें दी सुरक्खेआ करना साढ़ा नैतक धर्म ऐ। पालतु जनौरें दे रौहने आस्तै साफ सुथरे ते छहादार थाहर बनाने चाहिदे न। समें—समें सिर धां—पानी दे इलावा उं'दे कसरी होई जाने पर दबा—दारू बी करोआना चाहिदा ऐ। शकारै दे नां पर जंगली जानबरें गी मारना अपराध बी ऐ ते पाप बी। कोजे एह जनौर मुंढा थमां गै मनुकखै दी सेवा करदे आए न ते कन्नै केई चाल्लीं दे लाह पजांदे आए न। इसकरियै भारत दे किश समुदायें च ते किश जनौरें गी पूजेआ बी जंदा ऐ।

अभ्यास

1. हੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—
 - ਕ) ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਉਪਰ ਜਨੌਰ ਕਿਨ੍ਹੇ ਚਾਲੀਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ?
 - ਖ) ਘਾਂ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਜਨੌਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ?
 - ਗ) ਮਾਸ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਜਨੌਰ ਕੇਹੜੇ ਨ?
 - ਘ) ਪਾਲਤੁ ਪਥੁਏਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ?
 - ਙ) ਪਾਲਤੁ ਜਨੌਰੋਂ ਦੀ ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ ਕਿ'ਧਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਦੀ?
2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :—
ਧਰਮ, ਸਾਥੀ, ਮਾਸ, ਗਰਮ, ਘਾਂ—ਬੂਟ
 - ਕ) ਕਿਸ ਜਨੌਰੋਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ।
 - ਖ) ਜਨੌਰ ਮਨੁਕਖੋਂ ਦੇ ਸਚ੍ਚੇ ਨ।
 - ਗ) ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਹੋਂਦਾ ਏ।
 - ਘ) ਮਿਡੱਡੋਂ ਦੀ ਤੱਤ ਕਨੈ ਕਪਡੇ ਬਨਦੇ ਨ।
 - ਙ) ਜਨੌਰੋਂ ਦੀ ਸੁਰਕਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਨੈਤਕ ਏ।
3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਇਥੈ ਵਾਕਿਆਵੇ :—

ਕ) ਜਾਂਗਲੀ	ਖ) ਲੂਮ਼ਭਡੀ	ਗ) ਦਿਕਖ—ਰਿਕਖ
ਘ) ਮਾਸਾਹਾਰੀ	ਡ) ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ	ਚ) ਪਾਲਤੂ
ਛ) ਰਿਚ਼ਛ	ਜ) ਰਕਸ਼ਾ	ਝ) ਛਿਲਲਡ
ਝ) ਲੂਮ਼ਭਡੀ		

4. ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨ੍ਹੈ ਸ਼ਹੇਈ ਜੋੜੇ ਬਨਾਓ :—

ਨਿਕਕਾ	ਰਿਕਖ
ਘਾਝ	ਪੀਨਾ
ਖਾਨਾ	ਮੁਟਟਾ
ਦਿਕਖ	ਸੁਥਰਾ
ਸਾਫ	ਬੂਟ

5. ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਚ ਕੇਵਹ ਫਕੰਦ ਏ?

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

1. ਪਿਛੋਂ ਦਰਸੇ ਗੇਂਦੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋੜੇ, ਮਿਡਡੋਂ, ਭੋਜਨ, ਧਿਆਨ, ਘਾਝ—ਬੂਟ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਆਏ ਦੇ ਕ੍ਰਮਸ਼: ਘ, ਮ, ਭ, ਧ, ਘ, ਵਰ्ण ਦੇ ਉਚਵਾਰਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਓ।
2. ਜੇਹੜੇ, ਆਹਲੇ, ਮੈਂਹ, ਥਾਹਰ, ਏਹ, ਮਾਹਨੂ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਉਚਵਾਰਣ—ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ 'ਹ' ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਦਰਹਾਓ।

वीर बनो

धरती	भाग—सतारे	लश्कारे	वरदान	वाणी
बलवान	संगीत	श्रसीला	संकट	एका
ममता	प्राण	तज्जना	गम्भीर	तान

तुस वीर बनो बलवान बनो,
अपने देसै दी शान बनो ।

एह धरती तुं'दी धरती ऐ,
तुस इसदे भाग—सतारे ओ ।
ओह जुग जो औने आहला ऐ,
तुस उसदे गै लश्कारे ओ ।
उस औने आहले जुगै लेई,
तुस सब्बै इक वरदान बनो ।
तुस वीर बनो, बलवान बनो ॥

तुं'दी वाणी हर प्राणी गी,
हिरखै दा पाठ प्राणी गी,
तुं'दा जीवन संगीत बनै,
भारत भूमि दे एके दा ।

एके दा गीत रसीला ऐ,
 तुस इस गीतै दी तान बनो ।
 तुस वीर बनो, बलवान बनो ॥

 देसै पर संकट आवै तां,
 प्राणे दी ममता नेई करेओ ।

 तुस वीर 'हकीकत' बनी जाओ,
 सच्चे दा साथ नेई तज्जेओ ।

 गौतम साहीं गम्भीर बनो,
 अर्जुन साहीं बलवान बनो ।

 अपने देसै दी शान बनो ॥

अभ्यास

1. हेठ दित्ते गेदे सुलालें दे जवाब लिखो :—
 - क) कवि बच्चे गी केह बनने दी प्रेरणा देआ करदा ऐ?
 - ख) केहड़ा गीत रसीला होंदा ऐ?
 - ग) इस कविता च आए दे वीरें दे नांड लिखो?
 - घ) देसै पर संकट औने पर कवि ने केह करने लेई आक्खे दा ऐ?

2. पूरा करो :—

तुस वीर बनो बनो,

अपने देसै दी

एह धरती तुं'दी

तुस इसदे

ओह जुग जो

तुस उसदे गै

उस औने आहले

तुस सब्है

3. इस कविता गी याद करियै कलासा च सनाओ ।

4. हेर दित्ते गेदे शब्दे दे अर्थ देझ्यै वाक्य बनाओ :—

क)	वाणी	ख)	रसीला	ग)	देस	घ)	तान
ड)	प्राणी	च)	जुग	छ)	शान	ज)	भारत
झ)	संकट	ज)	पाठ				

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च बनो, बनै, आवै क्रिया—रूप आदेशात्मक जां आज्ञार्थक संदर्भे च बरतोए दे न। डोगरी च क्रिया—रूप—रचना प्रथम, मध्यम ते अन्य त्रौनें पुरशों आस्तै रूपायन ग्रैहण करदी ऐ। अध्यापके गी लोड़दा ऐ जे ओह इ'नें क्रियारूपें गी समझांदे होई विद्यार्थियें गी आज्ञार्थ जां आदेशार्थ दी जानकारी त्रौनें पुरशों लेई बरतोने आहले क्रिया—रूपें दे उदाहरणे कन्नै करान। जियां :—

	इकवचन	बहुवचन
प्रथम पु०	बनां	बनचे
मध्यम पु०	बन	बनो
अन्य पु०	बनै	बनन

काली चिड़ी बोल्ली

कारी दा	बरहाऊ	आपू—चे	बे—ब्हारे
सच्चे—मुच्चे	चबात	टऊ	चानक
बेर्ईमानी	खीसा	डु'म्बना	मौसम शनास

गोकल ते नंदू दो करसान हे। दौनें च बड़ी गैहरी दोस्ती ही। दोऐ मते सारे कम्म रलियै करदे हे। गोकल सरल सभाइ दा हा जद के नंदू किश मता गै चलाक हा। नंदू च इक गुण होर हा। ओह पक्खरुएं दी बोल्ली समझी सकदा हा। उसी इस च खासी म्हारत ही।

इक दिन नंदू खेतरे च कम्म करा करदा हा जे उस ने द'ऊं चिड़ियें गी आपू—चे गल्लां करदे सुनेआ। काली चिड़ी सूही चिड़ी गी आखा करदी ही, भैन, 'इस बारी जेकर कोई आलुएं दी फसल राहग तां में दाहवे कन्नै आक्खी सकनी आं जे ओह मालामाल होई जाहग'।

'ओह कि'यां?' सूही चिड़ी ने पुच्छेआ।

'असलै च इस बारी मानसून ऐसा जल अपने कन्नै आहन्ना करदा ऐ, जेहडा आलुएं दी फसला आस्तै बडा कारी दा होई सकदा ऐ।' काली

ਚਿੜੀ ਨੇ ਆਖੇਆ ।

ਨਂਦੂ ਨੇ ਦੌਨੋਂ ਚਿੜਿਧੋਂ ਦੀ ਗਲਲ—ਬਾਤ ਬਡੇ ਧਿਆਨਾ ਕਨ੍ਹੈ ਸੁਨੀ ਤੇ ਜਾਇਥੈ
ਅਪਨੇ ਦੋਸ਼ਟ ਗੋਕਲ ਗੀ ਸਨਾਈ ਛੋਡੀ ।

ਫਹੀ ਕੇਹ ਹਾ? ਦੌਨੋਂ ਦੋਰਤੋਂ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਆਲੂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ।

ਕਿਸ਼ ਦਿਨੋਂ ਬਾਦ ਮਾਨਸੂਨ ਆਏ । ਸਚਵੇ—ਮੁਚਵੇ ਉਸ ਬਰਖਾ ਕਨ੍ਹੈ
ਚਮਤਕਾਰ—ਜਨ ਹੋਈ ਗੇਆ । ਬੂਹਟੇ ਤੌਲੇ ਗੈ ਜਾਨ ਪਕਢੀ ਗੇ ।

ਜੇਹਡਾ ਬੀ ਕੋਈ ਫਸਲ ਦਿਖਦਾ, ਚਬਾਤੈ ਕਨ੍ਹੈ ਟਜ ਹੋਇਥੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ।
ਜਿਸਲੈ ਫਸਲ ਤਧਾਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੌਨੋਂ ਫਸਲੈ ਗੀ ਸ਼ੈਹਰ ਬੇਚਨੇ ਦਾ ਮਨ ਬਨਾਈ
ਲੇਆ । ਪਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੁਝੇ ਨੇ ਫਸਲ ਲੇਇਥੈ ਸ਼ੈਹਰ ਜਾਨਾ ਹਾ, ਠੀਕ ਤੁਝੇ ਦਿਨ
ਗੋਕਲ ਗੀ ਚਾਨਕ ਬਖਾਰ ਚਢੀ ਗੇਆ । ਗੋਕਲ ਨੇ ਨਂਦੂ ਗੀ ਆਖੇਆ, ‘ਮਾਊ
ਜੀ, ਕਿਧੂ ਐਸਾ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਜੇ ਤੁਸ ਗੈ ਮੇਰੀ ਫਸਲੈ ਗੀ ਮੰਡੀ ਚ ਬੇਚੀ
ਆਓ । ਮਿਗੀ ਤਾਪ ਸੇਹੀ ਹੋਆ ਕਰਦਾ ਏ ।’

ਨਂਦੂ ਨੇ ਤੁਸਦੇ ਮਥੇ ਗੀ ਛੂਹਿਥੈ ਦਿਕਖੇਆ । ਓਹ ਤੇ ਸਚਵੋਂ—ਗੈ ਤਾਪਾ
ਕਨ੍ਹੈ ਤਪਾ ਕਰਦਾ ਹਾ । ਨਂਦੂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਰੇਹਡੋਂ ਤੁਘਰ ਲਦਦੀ ਤੇ ਕਲਲਾ
ਗੈ ਤੁਸੀ ਸ਼ੈਹਰ ਬੇਚਨੇ ਆਸਤੈ ਤਠੀ ਗੇਆ ।

ਮੰਡੀ ਚ ਤੁਸੀ ਦੌਨੋਂ ਫਸਲੋਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪੈਸੇ ਛਹੋਏ । ਪਰ ਸਜਾਂ ਤਗਰ ਘਰ
ਪਰਤੋਂਦੇ ਨਂਦੂ ਨੇ ਸੋਚੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਗੋਕਲ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕੋਲਾ ਘਟਟ
ਪੈਸੇ ਦੇਹਗ ਤੇ ਗੋਕਲ ਗੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਕ ਬੀ ਨੇਈ ਹੋਨ ਲਗਾ, ਕੀ ਜੇ ਗੋਕਲ
ਤੁਸ ਤੁਘਰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਕਨ੍ਹੈ ਗੈ, ਚਿੜਿਧੋਂ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਤੁਸਨੈ ਗੈ
ਸੁਨਿਧੈ ਗੋਕਲ ਗੀ ਸਨਾਇਥਾਂ ਹਿਧਾਂ ।

ਨਂਦੂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਬੇਈਮਾਨੀ ਆਈ ਗੇਦੀ ਹੀ ।

ਨਂਦੂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਬੀ ਠੀਕ ਤੁਆਂ ਗੈ । ਤੁਸ ਨੈ ਜਿਸਲੈ ਗੋਕਲ ਗੀ ਘਟਟ

ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਗੋਕਲ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸ ਆਕਖੇ—ਗਲਾਏ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੇਝਿਐ ਅਪਨੇ ਖੀਸੇ ਚ ਪਾਈ ਲੇ। ਉਸੀ ਨਂਦੂ ਦੇ ਧੋਕਖੇ ਦਾ ਕਾਈ ਪਤਾ ਗੈ ਨੇਈ ਲਗਗਾ।

ਕਿਸ ਮੌਹਿਨੋਂ ਮਗਰਾ ਫ਼ਹੀ ਇਸ ਦਿਨ ਨਂਦੂ ਨੈ ਚਿਡਿਯੋਂ ਗੀ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਨੇਆ।

ਕਾਲੀ ਚਿਡੀ ਚਿਟਟੀ ਚਿਡੀ ਗੀ ਆਖਾ ਕਰਦੀ ਹੀ, 'ਭੈਨ ਜੀ, ਜਕੀਨ ਮਨ੍ਨੇਓ, ਦੋਹਾਨੇ ਰਾਹਨੇ ਆਹਲਾ ਕਰਸਾਨ ਇਸ ਬਾਰੀ ਮਾਲਾਮਾਲ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਏ।'

ਨਂਦੂ ਨੇ ਕਾਲੀ ਚਿਡੀ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਬਡੇ ਧਿਆਨਾ ਕਨ੍ਹੈ ਸੁਨਿਧਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੀ ਤਾਂ ਗੋਕਲ ਗੀ ਕਿਸ ਬੀ ਸਚਵ ਨੇਈ ਸਨਾਯਾ। ਗੋਕਲ ਨੇ ਨਂਦੂ ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਖੇਤਰੈ ਚ ਬੇ—ਛਾਰੇ ਦੋਹਾਨੇ ਦਾ ਬੀਤ ਟੁਮਖਦੇ ਦਿਕਖੇਆ ਤਾਂ ਉਸੀ ਚਬਾਤ ਬੜ੍ਹੋਆ। ਕੀ ਜੇ ਇਸ ਮੌਸਮਾ ਚ ਏਹਕਡੀ ਫਸਲ ਤੇ ਲਗਦੀ ਗੈ ਨੇਈ ਹੀ।

ਉਸ ਨੈ ਨਂਦੂ ਗੀ ਸਮਝਾਨਾ ਬੀ ਚਾਹੇਆ ਜੇ ਰਹੇਈ ਕਰਸਾਨ ਤਾਂ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਮੌਸਮ—ਸ਼ਨਾਸ ਹੋਏ। ਫਸਲਾਂ ਗੀ ਤਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮਾ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਰਾਹਨੇ ਆਹਲਾ ਕਰਸਾਨ ਗੈ ਮੁਹੇਥਾਂ ਨਫੇ ਚ ਰੌਂਹਦਾ ਏ। ਪਰ, ਨਂਦੂ ਅਪਨੀ ਗਲਲਾ ਤੱਥ ਅਡੇ ਦਾ ਰੇਹਾ। ਉਸ ਨੈ ਗੋਕਲ ਦੀ ਇਕ ਨੇਈ ਮਨ੍ਨੀ। ਸਗੁਆਂ, ਗੋਕਲ ਅਗੈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਬੀ ਬੋਲਲੇਆ। "ਗੋਕਲ, ਦਰਅਸਲ ਕਾਲੀ ਚਿਡੀ ਗੀ ਮੈਂ ਏਹ ਆਖਦੇ ਸੁਨੇਆ ਏ ਜੇ ਇਸ ਬਾਰੀ ਸਰੇਹਾਂ ਰਾਹਨੇ ਆਹਲੇ ਕਰਸਾਨੋਂ ਗੀ ਖਾਸਾ ਫਾਯਦਾ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੇ ਸਰੇਹਾਂ ਦਾ ਬੀਤ ਨੇਈ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ, ਮੈਂ ਦੋਹਾਨੇ ਦੇ ਬੀਤ ਲਾ ਕਰਨਾਂ। ਤੁਂ ਕੀ ਨੇਈ ਸਰੇਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੈਂਦਾ? ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਤੇ ਸਰੇਹਾਂ ਦਾ ਬੀਤ ਹੈ ਗੈ।"

ਗੋਕਲ ਨਂਦੂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਸਚਵਾ ਦੋਸਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਹਰ ਗਲਲ

ਮਨੀ ਬੀ ਲੈਂਦਾ ਹਾ। ਇਸ ਬਾਰੀ ਬੀ ਉਸ ਨੇ ਨਂਦੂ ਦੇ ਗਲਾਏ ਗੀ ਸਚਿ ਮਨੀ ਲੋਆ ਤੇ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਸਰੇਹਾਂ ਰਾਹੀਂ। ਦੌਨੋਂ ਦਿਯਾਂ ਫਸਲਾਂ ਬਲਲੋ—ਬਲਲੋ ਮਠੋਨ ਲਗੀ ਪੇਝਿਆਂ।

ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਨਂਦੂ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਦੋਹਾਨੇ ਦਿਯਾਂ ਬੇਲਲਾਂ ਖਾਸੀ ਤੇਜੀ ਕਨ੍ਨੈ ਬਧਿਆਂ। ਬੇਲਲੋਂ ਗੀ ਮਠੋਂਦੇ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਨਂਦੂ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਖੁਸ਼ੀ ਚ ਨਚਵਨ ਲਗੀ ਪੇਆ, ਬਲਕੇ ਹੂਨ ਓਹ ਗੋਕਲ ਗੀ ਕਿਸ—ਕਿਸ ਆਖਨ ਬੀ ਲਗੀ ਪੇਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਮੌਜੂ ਬੀ ਲੈਨ ਲਗੀ ਪੇਆ।

ਕਿਸ ਦਿਨੋਂ ਚ ਦੋਹਾਨੇ ਦਿਯੋ ਬੇਲਲੋਂ ਗੀ ਫੁਲਲ ਪੌਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਨਂਦੂ ਦਾ ਘਮੰਡ ਹੋਰ ਬਧੀ ਗੇਆ। ਕਨ੍ਨੈ ਗੈ ਓਹਦੀ ਮਕਕਾਰੀ ਬੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਨੈ ਗੋਕਲ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਗੀ ਜਾਨੇ ਆਹਲੀ ਪਾਨੀ ਦੀ ਨਾਲੀ ਗੀ ਗੈ ਬਨ੍ਨੀ ਲੈਤਾ। ਗੋਕਲ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਗੀ ਪਾਨੀ ਦੀ ਸਥਤ ਲੋਡ਼ ਹੀ। ਤੁਨੈ ਨਂਦੂ ਅਗੈ ਤਰਲੇ—ਮਿਨਤਾਂ ਬੀ ਕੀਤਿਆਂ, ਪਰ ਬੇ—ਅਰਥ। ਮਜਬੂਰ ਹੋਇਯੈ ਗੋਕਲ ਗੀ ਬਗੈਰ ਪਾਨੀ ਲਾਏ ਦੇ ਗੈ ਰੈਹਨਾ ਪੇਆ।

ਚਾਨਕ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਆ। ਲੋਕੋਂ ਦਿਕਖੇਆ, ਗਾਸੈ ਤੁਘਰ ਪਤਾ ਨੇਈ ਕੁਤਥੁਆਂ ਬਰਹਾਊ ਬਦਲ ਆਏ ਤੇ ਦਿਖਦੇ ਗੈ ਦਿਖਦੇ ਜੋਰੋਂ ਬਰਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਕੇਈ ਦਿਨੋਂ ਤਗਰ ਬਰਖਾ ਬਰਦੀ ਰੇਹੀ। ਗੋਕਲ ਤੇ ਹੋਰ ਦੁਏ ਕਰਸਾਨੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਤੇ ਨਮੀਂ ਜਾਨ ਆਈ ਗੇਈ ਪਰ ਨਂਦੂ ਦੇ ਦੋਹਾਨੇ ਦਿਯਾਂ ਬੇਲਲਾਂ ਖੇਤਰੈ ਚ ਕੇਈ ਦਿਨੋਂ ਤਗਰ ਪਾਨੀ ਡਕੋਨੇ ਕਰੀ ਸਡੀ ਗੇਝਿਆਂ।

ਏਹ ਸਥ ਕਿਸ ਕਿਧਾਂ ਹੋਈ ਗੇਆ? ਚਿਡਿਯੋਂ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਤੇ ਕਦੇਂ ਝੂਠਿਆਂ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦਿਆਂ। ਫਹੀ.....।

ਇਕ ਦਿਨ ਨਂਦੂ ਦੋਆਸ ਹੋਇਯੈ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੈ ਥਮਾਂ ਘਰ ਪਰਤੋਆ ਕਰਦਾ ਹਾ ਜੇ ਉਸ ਨੈ ਰਸਤੇ ਚ ਕਾਲੀ ਤੇ ਚਿਟਟੀ ਚਿਡੀ ਗੀ ਆਪੂ—ਚੋਂ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਨੇਆ। ਚਿਟਟੀ ਚਿਡੀ ਕਾਲੀ ਗੀ ਪੁਛਾ ਕਰਦੀ ਹੀ, 'ਮੈਨ, ਇਸ ਬਾਰੀ ਕੇਹ

ਹੋਆ? ਤੁਂਦੀ ਗਲਲ ਤੇ ਝੂਠੀ ਨਿਕਲੀ ਗੇਈ।

‘ਓ ਭੋਲਿਯੇ, ਜੇਹੜਾ ਅਪਨੇ ਦੋਸਤੈ ਗੀ ਧੋਕਖਾ ਦੇਹਗ, ਨੇਹ ਮਨੁਕਖੈ ਕਨੈ ਚੰਗਾ ਕਿ’ਧਾਂ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ? ਨਂਦੂ ਨੇ ਗੋਕਲ ਕਨੈ ਝੂਠ ਬੋਲਲੇਆ। ਉਸੀ ਧੋਕਖਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗੈ ਐਸਾ ਹੋਆ।’ ਕਾਲੀ ਚਿੜੀ ਬੋਲਲੀ।

ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਤਦੁਆਂ ਥਮਾਂ ਨਂਦੂ ਪਕਖਰੁਏਂ ਦੀ ਬੋਲਲੀ ਭੁਲ੍ਲੀ ਗੇਆ। ਹੂਨ ਓਹ ਕੇਈ—ਕੇਈ ਧੰਟੇ ਪਕਖਰੁਏਂ ਗੀ ਬੋਲਦੇ ਸੁਨਦਾ ਰੌਹਦਾ, ਪਰ ਉਸੀ ਤੁਂਦੀ ਇਕ ਬੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਸਮਝੋਂਦੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੁਲਾਲੇਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—
 - ਕ) ਨਂਦੂ ਗੀ ਕਿਸ ਗਲਲਾ ਚ ਮਹਾਰਤ ਹੀ?
 - ਖ) ਕਾਲੀ ਚਿੜੀ ਨੈ ਸੂਹੀ ਚਿੜੀ ਗੀ ਆਲੁਏਂ ਦੀ ਫਸਲੈ ਬਾਰੈ ਕੇਹ ਆਖੇਆ ਹਾ?
 - ਗ) ਫਸਲੈ ਗੀ ਬੇਚਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਨਂਦੂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਕੇਹ ਸੋਚ ਆਈ?
 - ਘ) ਨਂਦੂ ਦੀ ਦੋਹਾਨੇ ਆਹਲੀ ਫਸਲ ਕਿ’ਧਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਈ?
 - ਙ) ਅਪਨੇ ਦੋਸਤੈ ਕਨੈ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਨੇ ਦੀ ਨਂਦੂ ਗੀ ਕੇਹ ਸਜਾ ਥਹੋਈ?

2. ਸ਼ਹੋਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲ੍ਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੋ :—

ਬਖਾਰ, ਮਾਲਾਮਾਲ, ਸਚਵਾ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਸਮਝੀ

- ਕ) ਇਸ ਬਾਰੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਲੁਏਂ ਦੀ ਫਸਲ ਰਾਹਗ ਤਾਂ
..... ਹੋਈ ਜਾਹਗ।

- ਖ) ਨੰਦੂ ਪਕਖਰੁਏਂ ਦੀ ਬੋਲਲੀ ਸਕਦਾ ਹਾ।
- ਗ) ਗੋਕਲ ਗੀ ਚਾਨਕ ਚਢੀ ਗੇਆ।
- ਘ) ਨੰਦੂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਆਈ ਗੇਦੀ ਹੀ।
- ਡ) ਗੋਕਲ ਨੰਦੂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਦੋਸਤ ਸਮਝਾਦਾ
ਹਾ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਧ ਬਨਾਓ :—

ਕ) ਟਊ	ਖ) ਬੇਈਮਾਨੀ	ਗ) ਚਬਾਤ
ਘ) ਮੋਸਮ—ਸ਼ਨਾਸ	ਡ) ਮਠੋਨ	ਚ) ਮਕਕਾਰੀ
ਛ) ਦੋਆਸ	ਜ) ਸਮਯੋਨਾ	ਝ) ਟੁੰਨਵਾ
4. ਸ਼ੇਈ ਵਾਕਧ ਦੇ ਸਾਮਨੈ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਸਾਮਨੈ (x) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ
ਲਾਓ :—

ਕ) ਗੋਕਲ ਤੇ ਨੰਦੂ ਚ ਬਡੀ ਗੈਹਰੀ ਦੋਸਤੀ ਹੀ।	()
ਖ) ਨੰਦੂ ਪਕਖਰੁਏਂ ਦੀ ਬੋਲਲੀ ਸਮਯੀ ਸਕਦਾ ਹਾ।	()
ਗ) ਨੰਦੂ ਨੇ ਸਰੇਹਾਂ ਦਾ ਬੀਤ ਲਾਯਾ ਹਾ।	()
ਘ) ਗੋਕਲ ਨੇ ਨੰਦੂ ਕਨ੍ਹੈ ਧੋਕਖਾ ਕੀਤਾ।	()
ਡ) ਨੰਦੂ ਨੇ ਗੋਕਲ ਗੀ ਓਹਦੀ ਫਸਲਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ।	()

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰ्थੀ (ਪਰ্যਾਧ) ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :—

ਜਿ'ਧਾਂ :— ਖੀਸਾ — ਬੋਹਜਾ

ਪਕਖਰੁ	—	ਲਾਲ	—
ਜਲ	—	ਚਿਟਟਾ	—

भरोसा	—	नफा	—
घट्ट	—	रस्ता	—

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस पाठ च गैह्री, खासी, काली, सूही आदि विशेशन शब्द बरतोए दे न। डोगरी च विशेशन—प्रयोग द'ऊं रूपें च होंदा ऐ—अविकारी रूपा च ते विकारी रूपा च। आकारान्त पुलिंग विशेशनें गी छोड़ियै बाकी सभै विशेशन अविकारी रूपा च बरतोंदे न अर्थात् उं'दे च विशेश्य दे लिंग, वचन, कारक अनुसार कोई रूपायन नेई होंदा जेल्लै के आकारान्त पुलिंग विशेशनें च विशेश्य दे लिंग, वचन, कारक अनुसार रूपायन होंदा ऐ। जियां :— लिंग दे अधार उपर— पुलिंग — काला; स्त्रीलिंग — काली।

वचन दे अधार उपर—

पुलिंग इकवचन — काला

पुलिंग बहुवचन — काले

स्त्रीलिंग इकवचन — काली

स्त्रीलिंग बहुवचन — कालियां

अध्यापके गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी विशेशन—रूप रचना दा पूरा ज्ञान देन।

ਲੋਕ ਗੀਤੋਂ ਦੀ ਵਿਧਾ : ਕਾਰਕ

ਸਂਕੁਚਿਤ	ਅਕਖਰ	ਬੇਨ्यਾਈ
ਬਝੋਨਾ	ਧਰਮਿਕ	ਗਾਰਡੀ
ਉਮ੍ਬਲਦਾ	ਉਚਵਕੁਲ	ਲਾਜਮੀ

ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਗਾਥਾ ਦੋ ਚਾਲੀ ਦਿਯਾਂ ਨ :— 1. ਕਾਰਕਾਂ
2. ਬਾਰਾਂ

ਕਾਰਕ ਦੀ ਪਰਿਆਵਰਾ :— ਧਰਮ ਸਰਬਾਂਧੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾਏਂ ਦੀ ਸ਼ੁਤ੍ਰਿ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦੇ ਪ੍ਰਬਾਂਧ ਕਾਵਿ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਾਰਕ ਆਖਦੇ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਅਕਖਰ “ਕਾਰਕ” ਸਾਂਕ੍ਰਤ ਅਕਖਰ ‘ਕਾਰਿਕਾ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ।

ਦੇਵੀ—ਦੇਵਤਾਏਂ ਦੀ ਸ਼ੁਤ੍ਰਿ ਚ ਕੇਈ ਕਾਰਿਕਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਗੇਈਆਂ ਦਿਯਾਂ। ਸ਼ੁਰੂ—ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਕਾਰਿਕਾ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਵਾਧੁ ਅਰਥ ਚ ਗੈ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਰੇਆ। ਫਹੀ ਕੇਈ ਸੌ ਬ'ਰੋਂ ਦੇ ਬਾਦ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਂਕੁਚਿਤ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀਯ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਪੁਜਦੇ—ਪੁਜਦੇ ਏਹ ਅਕਖਰ ਭਲੋਆਂ ਗੈ ਰੁਦਿਬਾਦੀ ਹੋਇਥੈ ਇਕ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਚ ਬਰਤੋਨ ਲਗਾ।

ਡੋਗਰੀ ਚ ਏਹ ਕਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਰੁਦਿ ਅਰਥ ਚ ਗੈ ਬਰਤੋਆ ਦਾ ਏ। ਧਰਮਿਕ ਸ਼ਲੋਕ ਪਵਿਤਰ ਮਨੇ ਗੇ ਨ ਡੋਗਰੀ ਕਾਰਕਾਂ ਬੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਆਹਲਾ

ਲੇਖਾ ਪਵਿਤਰ ਮਨੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ | ਇਨੋਂਗੀ ਇਕ ਖਾਸ ਰਾਗ ਚ ਗਾਯਾ ਜਾਂਦਾ
ਏ | ਕਾਰਕ ਗਾਨ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੃ਤ ਮਿਥੇਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾ |

ਕਾਰਕਾਂ ਦੇਵੀ—ਦੇਵਤੇਂ, ਸੈਂਤੋਂ ਤੇ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਦਿਯਾਂ ਸ਼ਤੁਤਿ—ਗ੍ਰਾਥਾਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ
ਜਿਨੋਂ ਜਨ—ਜਨ ਦੀ ਭਲਾਈ ਖਾਤਰ ਏਥੇ ਕਿਸ ਤਾਗੀ ਦਿਤਾ, ਨਿਆਂਤੇ ਧਰਮ ਦੀ
ਰਕਖੇਆ ਲੋਈ ਅਪਨਾ ਬਲਿਦਾਨ ਬੀ ਦੋਈ ਦਿਤਾ ਪਰ ਬੇਨਧਾਈ ਜੋਰ ਜਬਰੀ ਤੇ
ਕੁਨੀਤਿ ਖਲਾਫ ਗੈਈ ਚੁਕਿਕਾਈਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ | ਕਾਰਕਾਂ ਚ ਵਰਣਤ
ਕਿਸ ਘਟਨਾਂ ਕਦੋਂ—ਕਦੋਂ ਗੈਰ—ਜਕੀਨੀ ਬੜੀਓਨ ਲਗਦਿਆਂ ਨ ਪਰ ਫਹੀ ਬੀ
ਕਿਸ ਤਤ ਨੇਹ ਮਿਲੀ ਜਨਦੇ ਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਰੀ ਸਾਰੇ ਤਰ੍ਕ—ਵਿਤਰਕ ਮੁਸਲੇ ਪੇਈ
ਜਨਦੇ ਨ, ਸਗੋਆਂ ਓਹ ਮਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਬੜੀਓਨ ਲਗਦੇ ਨ | ਕਾਰਕਾਂ
ਦੇਵੀ—ਦੇਵਤੋਂ ਦੇ ਥਾਨੋਂ, ਸੈਂਤੋਂ ਦਿਯੋਂ ਸਮਾਧੋਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਦਿਯੋਂ ਦੇਹ ਰਿਧੋਂ ਪਰ ਗਾਈਆਂ
ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ | ਇਨੋਂ ਗੀ ਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਜੋਗੀ ਜਾਂ ਗਾਰਡੀ ਖੋਆਨਦੇ ਨ | ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾ
ਇਕ ਅਰਥਾਤ ਗਾਰਡੀ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਤਾਲੈ ਚ ਢੋਲ ਬਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜੋਗੀ ਕਿੰਗ ਨਾਂਤ ਦਾ
ਵਾਦਿਆ ਯੰਤ੍ਰ ਬਜਾਈਥੈ ਦਮੈਂ ਜਨੇ ਕਾਰਕ ਗੀ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਗਾਂਦੇ ਨ ਜੇ ਇਧਾਂ ਸੇਈ
ਹੋਨਦਾ ਏ ਅਥਕੋਂ ਤਾਂਦੋਂ ਚ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਗੈ ਸ਼ਕਿਤ ਭਰੋਚੀ ਆਈ ਦੀ ਹੋਏ | ਜਿਸ
ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਥਾਹਰ ਪਰ ਕਾਰਕਾਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਉਤਥੁੰਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ‘ਯਾਤਰ’
ਲੈਂਦਾ ਏ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਚ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਮਨੀ ਲੈਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਏ, ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਤਮਲਦਾ ਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਤਮਲਨੇ ਗੀ ਗੈ ਜਾਤਰ
ਲੈਨਾ ਗਲਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ |

ਕਾਰਕ ਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਗਾਰਡੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਹੋਂਦੇ ਨ | ਏਹ ਲੋਕ ਲੋਕਥਾਨੋਂ
ਸਮਾਧੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ—ਘਰ ਜਾਈਥੈ ਬੀ ਕਾਰਕਾਂ ਗਾਂਦੇ ਨ | ਬਾਵਾ
ਜਿਤ੍ਤੋ, ਦਾਤਾ ਰਣਪਤ, ਬਾਵਾ ਭੈਡ, ਬਾਵਾ ਸੁਰਗਲ, ਮਾਤਾ ਵੈਣਣੋ ਆਦਿ ਦਿਯਾਂ
ਬਡਿਆਂ ਗੈ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਕਾਰਕਾਂ ਨ | ਬਾਵਾ ਸਿਦ਼ਹਗੋਰਿਆ ਤੇ ਬਾਵਾ ਬਿਰਪਾਨਾਥ ਦਿਯਾਂ
ਕਾਰਕਾਂ ਸਿਰਫ ਢੁਗਗਰ ਗੈ ਨੇਈ ਬਲਿਕ ਦੂਏ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਚ ਬੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨ |

ਕਾਰਕੋਂ ਦਾ ਨਾਯਕ ਸੁਖਿਤਾ ਬੈਹਮਣ ਜਾਤਿ ਦਾ ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਤਚ ਕੁਲੈ
ਚ ਜਨਮ ਲੈਨੇ ਆਹਲਾ ਕੋਈ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਬੀ ਕਾਰਕ ਦਾ ਨਾਯਕ ਹੋਈ ਸਕਦਾ
ਏ, ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਏਹ ਏ ਜੇ ਉਸ ਚ ਆਤਮ ਬਲਿਦਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਗੁਣ ਬਡਾ
ਲਾਜਮੀ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਅਭ्यਾਸ

ਪ੍ਰ.ਨ. 1 ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੋ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :—

ਪ੍ਰ. ਕ. 'ਕਾਰਕ' ਕੁਸਗੀ ਆਖਦੇ ਨ ?

ਪ੍ਰ. ਖ. 'ਕਾਰਕ' ਦਾ ਨਾਯਕ ਕੁਨ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ?

ਪ੍ਰ. ਗ. 'ਕਾਰਕਾਂ' ਕੁਨ ਗਾਂਦਾ ਏ, ਤੇ ਏਹ ਕੁਥੋਂ ਗਾਇਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ?

ਪ੍ਰ. ਘ. 'ਕਾਰਕ' ਦੇ ਨਾਯਕ ਚ ਸੁਕਖ ਭਾਵਨਾ ਕੇਹੜੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ?

ਪ੍ਰ.ਨ. 2 ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੋ :—

ਜਿਤੋ, ਆਤਮਬਲਿਦਾਨ, ਰਾਗ, ਗਾਰਡੀ, ਪਵਿਤਰ
ਕ. ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਲੋਕ..... ਮਨੋ ਜਾਂਦੇ ਨ |

ਖ. ਕਾਰਕੋਂ ਗੀ ਇਕ ਖਾਸ..... ਚ ਗਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ |

ਗ. ਬਾਵਾ..... ਦੀ ਕਾਰਕ ਬਡੀ ਮਝੂਰ ਏ |

ਘ. ਕਾਰਕੋਂ ਗੀ ਗਾਨੇ ਆਹਲੇ..... ਖੁਆਂਦੇ ਨ |

ਡ. ਕਾਰਕ ਦੇ ਨਾਯਕ ਚ..... ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਂਦੀ ਏ |

ਪ੍ਰ. 3. ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਸਾਮਨੇ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਸਾਮਨੈ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :—

ਕ. ਦੇਵੀ—ਦੇਵਤੋਂ ਗੀ ਸਤ੍ਤੁਤਿ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦੇ ਕਾਵਿ ਗੀ ਬਾਰ ਆਖਦੇ ਨ ()

- ਖ. 'ਕਾਰਕ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਕਾਰਿਕਾ' ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਏ। ()
- ਗ. ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਲੋਕ ਪਵਿਤਰ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂਦੇ ਨ ()
- ਘ. ਕਾਰਕਾਂ ਗਾਨੇ ਆਹਲੇ 'ਦਰੇਸ' ਖੁਆਂਦੇ ਨ। ()
- ਙ. ਮਿਥਾਂ ਡੀਡੀ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਾਰਕ ਏ। ()

ਪ੍ਰ.4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਈਂਦੀ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :—

ਕਾਰਕ	ਦੇਵੀ	ਕਾਵਿ	ਅਕਥਰ	ਧਾਰਮਕ	ਰਾਗ
ਰਾਗ,	ਗਾਥਾ	ਬਲਿਦਾਨ	ਜਾਤਰ		

ਪ੍ਰ.5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਲਿਖੋ :—

ਕਾਰਕ	ਦੇਵਤਾ	ਭਾਸਾ	ਸ਼ਲੋਕ	ਜਾਂਦਾ
ਥਾਹਰ	ਪੇਸ਼ਾ	ਮੰਦਰ		

ਪ੍ਰ.6 ਜੋਗੀ / ਗਾਰਡਿਯੋਂ ਤੱਥ ਇਕ ਲੌਹਕਾ ਜਨੇਹਾ ਲੇਖ ਲਿਖੋ :—

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਟੈਂ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਬਿਦਾਰਿਥਿਹਾਂ ਗੀ ਆਤਮ ਬਲਿਦਾਨਿਹਾਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨੇ ਤੇ ਤੁੰਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ ਦੀ ਸਹਿਮਾ ਚ ਬਖਾਨ ਬੀ ਕਰਨ।

ਹਿਨਕਨੀ ਤੇ ਬਿਲਕਨੀ

ਗਿਦਦੜ	ਥਮਹੋਨਾ	ਹਡੜ	ਕਿ'ਲਦਾ
ਬੌਹੰਦਾ	ਅਵਖਬਸ਼ਕਾਰ	ਫਿਡੜ	

ਇਕ ਬਾਰੀ ਦੀ ਗਲਲ ਏ, ਇਕ ਗਿਦਦੜ, ਊਟੈ ਕਨੈ ਮਿਤਰੀ ਪਾਇਥੈ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਕਕਡਿਧੇਂ ਦੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਚੋਰੀ ਕਕਕਡਿਧਿਆਂ ਖਾਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਨਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਊਟ ਬੀ ਹਾਂ ਚ ਹਾਂ ਮਲਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਤੇ ਫਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਗਿਦਦੜ ਊਟੈ ਦੀ ਪਿਟਠੀ ਚਢਿਧੈ ਨਦੀ ਪਾਰ ਜਾਈ ਪੁਜਦਾ ਏ। ਤੇ ਭੋਲ ਗੈ ਦਮੈਂ ਜਨੋਂ ਕਕਡਿਧੇਂ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਅੰਦਰ ਜਾਈ ਬਡੜਦੇ ਨ ਤੇ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ ਕਕਕਡਿਧਿਆਂ ਖਾਨ।

ਥੋਹੜੇ ਚਿਰੈ ਮਗਰਾ ਗਿਦਦੜ ਊਟੈ ਗੀ ਗਲਾਦਾ ਏ, “ਭਾਇਆ ਨਂਦ ਆਈ ਗੇਆ ਈ, ਮੇਰਾ ਫਿਡੜ ਗੇਆ ਈ ਭਰੋਈ। ਤੇ ਮਿਗੀ ਹੂਨ ਲਗੀ ਏ ਹਿਨਕਨੀ ਔਨ।” ਤਾਂ ਬਚਾਰਾਂ ਊਟ ਲ਼ੀਮੀਂ ਕਨੈ ਗਲਾਂਦਾ” ਧਰਾ, ਮੇਰਾ ਫਿਡੜ ਅਜੋਂ ਬਿੰਦ ਨਿੰ ਭਰੋਆ। ਮੜਾ ਦਨਾਂ ਥਮੀ ਰਕਖ ਅਪਨੀ ਹਿਨਕਨੀ। ਤੇ ਖਾਈ ਲੈਨ ਦੇ ਮਿਗੀ ਪੱਜ—ਸਤ ਕਕਕਡਿਧਿਆਂ ਹੋਰ। ਛੰਦੇ ਤੇਰੇ ਮੜਾ, ਦਿਕਖੇਆਂ ਝਾਈਆਂ ਨੇਈ ਕਰੇਆਂ, ਕੁਤੈ ਤੇਰੀ ਹਿਨਕਨੀ ਸੁਨਿਧੈ ਖੇਤਰੈ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਤਥੈ ਆਈ ਪੁਜਦੇ ਤਾਂ ਹਡੜ ਭਨੀ ਟਕਾਡਨ ਸਾਡੇ।”

ਗਿਦਦੜ ਗਲਾਂਦਾ “ਬੋ ਭਾਇਆ ਏਹ ਨੇਝਿਧੋਂ ਥਮਹੋਂਦੀ ਹੂਨ” ਤੇ ਜੋਰੋਂ—ਜੋਰੋਂ ਹਿਨਕਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਗਿਦਦੜੈ ਗੀ ਹਿਨਕਨੀ ਸੁਨਿਧੈ ਮਾਲਕ ਡਾਂਗਾ—ਸੋਟੇ ਲੇਈ ਖੇਤਰੈ ਚ ਆਈ ਪੁਜਦਾ ਨ। ਮਾਲਕੋਂ ਗੀ ਔਂਦਾ ਦਿਕਖੀ ਗਿਦਦੜ ਇਕੈ ਸਰੂਟ ਬਟਦਾ ਤੇ ਖੇਤਰੈ ਚਾ ਭਾਈ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਤੇ ਬਚਾਰਾ ਅਵਖ ਰਿੱਜਾ ਊਟ

ਮਾਲਕੇਂ ਦਿਯੇ ਭਾਂਗੇਂ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਇਥੈ ਅਪਨੇ ਹੜ੍ਹ ਮਨਾਈ ਛੋਡਦਾ ਏ ।

ਤੇ ਜਿਸਲੈ ਊਟ ਕਿ'ਲਦਾ ਕਿ'ਲਦਾ ਨਦਿਆ ਕਣਢੈ ਪੁਜਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਗਿਦਦੱਡ ਬੀ ਉਥੈ ਮਿਲਦਾ ਏ । ਗਿਦਦੱਡ ਆਖਦਾ "ਮਾਝਾ, ਮੈਂ ਗਲਾਧਾ ਹਾਨਾ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਹਿਨਕਨੀ ਨੇਈ ਲਗੀ ਥਮ਼ਹੋਨ । ਬੋ, ਤੁਂ ਮੇਰੀ ਇਕ ਨੇਈ ਸੁਨੀ, ਤੇ ਲੈਹੂਨ ਮਨਾਈ ਆਯਾਂ ਅਪਨੇ ਹੜ੍ਹ ।"

ਊਟ ਗਲਾਂਦਾ "ਧਰਾ ਮੇਰੀ ਛੋਡ ਤੇਰਾ ਫਿਡ੍ਹ ਤੇ ਭਰੋਈ ਗੇਆ ਨਾਂ । ਚਲ ਹੂਨ ਚਲਚੈ ਪਾਰੈ ਗੀ ।" ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਗੈ ਗਿਦਦੱਡ ਝਟਟ ਉਸਦੀ ਪਿਟਠੀ ਪਰ ਜਾਈ ਬੌਹਦਾ ਏ ਤੇ ਦਮੈਂ ਲਗਦੇ ਨ ਨਦੀ ਟਘਨ । ਨਦੀ ਟਪਦੇ—ਟਪਦੇ ਜਿਸਲੈ ਊਟ ਅਦਵਬਿਕਾਰ ਪੁਜਿਯੈ ਖੜ੍ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਗਿਦਦੱਡ ਪੁਛਦਾ "ਮਾਝਾ ਕੇਹ ਗਲਲ ਹੋਈ ਗੇਈ, ਖੜ੍ਹੋਈ ਕੈਸੀ ਗੇਆ ਏਂ ? "

ਊਟ ਗਲਾਂਦਾ " ਕੇਹ ਆਕਖਾਂ ਧਰਾ ਮਿਗੀ ਬਿਲਕਨੀ ਲਗੀ ਏ ਔਨ ਤੇ ਹੂਨ ਥਮ਼ਹੋਂਦੀ ਨੇਈ ।"

ਗਿਦਦੱਡ ਛੰਦੇ ਪਾਂਦਾ, ਰੋਂਦਾ—ਕਰਲਾਂਦਾ ਏ ਊਟ ਪਾਨਿਆ ਚ ਬਿਲਕਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦਾ ਏ । ਤੇ ਗਿਦਦੱਡ ਗੋਤੇ ਖੰਦਾ ਨਦੀ ਚ ਰੱਡੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਅਭਿਆਸ

ਪ੍ਰ.1 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਓ :—

- ਕ). ਊਟ ਤੇ ਗਿਦਦੱਡ ਮੁਕਖ ਮਟਾਨੈ ਲੇਈ ਕੁਥੇ ਜਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਉਥੈ ਜਾਇਥੈ ਕੇਹ ਖਾਂਦੇ ਨ ?
- ਖ). ਗਿਦਦੱਡ ਦੀ ਹਿਨਕਨੀ ਕਨ੍ਹੈ ਕੇਹ ਹੋਂਦਾ ਏ ?
- ਗ). ਖੇਤਰੈ ਚ ਊਟੈ ਗੀ ਰਜ਼ ਕੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ?

ਘ). ਗਿਦਦੜੈ ਗੀ ਖੇਤਰੈ ਚ ਕੀਤੀ ਗੇ ਦੀ ਹਰਕਤ ਦਾ ਫਲ ਕੇਹ ਥਹੋਆ ?

ਡ). ਹਿਨਕਨੀ ਤੇ ਬਿਲਕਨੀ ਚੇ ਕੇਹ ਫਰਕ ਏ ?

ਪ੍ਰ2. ਸ਼ਹੋਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨ੍ਹੇ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੂਰੇ :-

ਖਡੋਈ, ਕਕਡਿਆਂ, ਬਿਲਕਨ, ਕਿ'ਲਦਾ—ਕਿ'ਲਦਾ, ਢਿੜੜ

ਕ). ਊਟ ਤੇ ਗਿਦਦੜ..... ਖਾਨੇਂ ਗੀ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਜਾਂਦੇ ਨ |

ਖ). ਮੇਰਾ..... ਭਰੋਈ ਗੇਆ ਏ |

ਗ). ਊਟ ਨਦੀ ਕਹੌ ਪੁਜਦਾ ਏ |

ਘ). ਭਾਝਧਾ ਕੇਹ ਗਲਲ ਹੋਈ ਗੇਈ,..... ਕੈਨੀ ਗੇਆ ਏ |

ਡ) ਊਟ ਪਾਨਿਧੈ ਚ..... ਲਗੀ ਪੌਂਦਾ ਏ |

ਪ੍ਰ. 3. ਸ਼ਹੋਈ ਜੋਡੇ ਬਨਾਓ :-

ਮੇਰੋ ਢਿੜਡ ਭਰੋਈ ਗੇਆ ਏ ਖੇਤਰੈ ਅੰਦਰ ਜਾਈ ਬਡ਼ਦੇ ਨ |

ਦਸੈਂ ਜਨੇ ਕਕਕਡਿਆਂ ਤੇ ਹੂਨ ਥਮਹੋਂਦੀ ਨੇਈ |

ਖਾਈ ਲੈਨ ਦੇ ਮਿਗੀ ਤੇ ਲੈ ਹੂਨ ਭਲਾਈ ਆਯਾ ਅਪਨੇ ਹੜੜ |

ਤੂਂ ਮੇਰੀ ਇਕਕਨਿ'ਸੁਨੀ ਮਿਗੀ ਲਗੀ ਏ ਹਿਨਕਨੀ ਔਨ |

ਮਿਗੀ ਬਿਲਕਨੀ ਲਗੀ ਏ ਔਨ ਪੱਜ —ਸਤਤ ਕਕਕਡਿਆਂ |

ਪ੍ਰ.4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ ਤੇ ਤੱਦੇ ਬਾਕਧ ਬਨਾਓ :-

ਮਿਤਰੀ, ਹਿਨਕਨਾ, ਬਿਲਕਨਾ, ਖੇਤਰ, ਸਰੂਟ, ਅਵ਼ਰਾਜ਼ਾ

**ਪ੍ਰ.5. ਅਪਨੇ ਦਾਦਾ—ਦਾਦੀ ਕੋਲਾ ਜਾਂ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਕੋਲਾ ਇਸ ਕਤਥ
ਆਂਗਰ ਗੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਤਥ ਸੁਨੋ ਤੇ ਲਿਖੋ |**

अध्यापके आस्तै निर्देश

इस कत्थ दे संदर्भ च विद्यार्थियें गी किश होर उदाहरण देइयै कुरीतें शा
बचने दी प्रेरणा देओ।

प्र.6. विलोम शब्द लिखो :—

थम्मना

अद्‌दा

जोरें—जोरें

औना

भरोआ

फलौनियां

तवा	बारस्सा	प्तासा	सूही	कूर्झ
संचा	छाब्बा	कट्टु	खोजां	शरमौकल
टूटी	मनफी	परदक्खन		

1. रंग जे ओहदा काला खास ।
जि'यां तवे दा पुट्ठा पास्सा ।
म्हेशां नक्कै कन्नै बोल्लै ।
इ'दा डाहलें उप्पर बास्सा ।
जेहका जागत पैहलैं दरसै
देगा उसगी इक पतासा ।
2. ढिड्ड भरदा नीली सूही
मूहां कढदा हिरदा छूही
कागज उप्पर मोती डोल्लै
मोती—मोती लैंदा कूर्झ
3. अक्खरें दे बी दिक्खे दंद
इक सांचे बिच्च रौंहदे बंद
ओँगलां जेल्लै दाब्बा पान
काकल उप्पर टक—टक लान ।

4. त्रौनें लल्तें पेंदी नटु
 सट्टुं गैझयें होंदा कटु
 निकके—बड़डे सारे बोल्लो
 बारां पांजे पूरे समं
5. बिजली खाई भुक्ख मटा
 खंदा जा तां रौला पा
 आपूं जलेआ लग्गी फाह्
 सारेई ठंडी दिंदा छ्वाइ ।
6. सगर दी गोदी बिच्च सौंदा
 गास्सै दी अक्खीं बिच्च बौंहदा
 धरती कन्नै गूढ़ा रिश्ता,
 टप—टप करियै थल्लै पौंदा ॥
7. सूखमक काया चतर बड़ी
 लैंदा इस्सी मनुक्ख घड़ी ।
 धरती उप्पर अक्ख अड़ी
 खोजां करदा गास चढ़ी ॥
8. इक डब्बे गी मिलेआ मान ।
 शक्लां अंदर खेढन—गान
 आपूं कमरे बिच्च दड़े दा
 असेंगी दर्सै पूरा ज्हान ॥

9. रमौकल एह मड़ी बड़ी
ज्यादा बस्तै र'वै दड़ी
बुद्धराम स्याणे होए
इसगी जोरें पढ़ी—पढ़ी
10. तल—तिल करियै जलदा एह
न्हेरे सारे सलदा एह
नौ बोले परदक्खन लैंदे
पर आपुं निं चलदा एह ।
11. गल टूटी लमकाई दी
अक्खी ऐनक लाई दी
चिट्ठा कोट फसाए दा
दस्सो हा कु'न आएदा
12. इक जैतरी औंदा ढाव
मनफी—जमां दा रक्खै सहाव
बटन दबाओ जरबां लग्गन
चुटकी बजदे देए जवाब ।
1. काँड
2. कलम
3. टापराइटर
4. घड़ी

5. बिजली आहला पक्खा
6. बद्दल
7. सैटलाइट
8. टैलीविजन
9. कताब
10. सूरज
11. डॉक्टर
12. कैल्कूलेटर

अभ्यास

1. ख'ल्ल दित्ते गेदे सुआलें दे जवाब देओ :—
 - क. केहडे पैঁछी गी दिनें किश बी नजरी नेई औंदा?
 - ख. 'कागज उपर मोती' पद च मोती किसगी आखेआ गेदा ऐ ?
 - ग. घड़ी दियां त्रैवै सूझयां किन्ने बजे किट्ठियां होंदियां न?
 - घ. सैटेलाइट दी केह चेचगी दस्सी गेदी ऐ ?
 - ঙ. बुद्धू लोक बी स्याणे कि'यां होई सकदे न ?
- प्र.2 हेठ दित्ते गदे शब्दें दे अर्थ दस्सियै उं'दे बाक्य बनाओ :—
पदरक्खन, शरमौकल, सूखम, गूढा, पांजे, सूही, खासा

प्र.3. स्हेई जोड़े बनाओ :-

बटन दबाओ	स्याणे होए
बुद्धूराम	पुट्ठा पास्सा
खोजां करदा	रौंहदे बंद
टप—टप करियै	मोती—डोल्लै
बारां पांजे	थल्लै पौंदा
इक सांचै बिच्च	गास चढ़ी
कागद उपर	पूरे सट्टु
जि'यां तवे दा	जरबां लग्गन

प्र.4. अपने माता—पिता दी मदद कन्नै कोई पंज फलौनियां लिखो।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

फलौनी कविता ने कौतक दा नोकखा मेल होंदी ए। बच्वे गी एह फलौनियां जवानी चेत्तै करोआइयै कसासै च प्रतियोगता करवाओ। इक विद्यार्थी फलौनी पाझ ते बाकी दी कलास उस्सी बुज्झै। तां जे इस चाल्ली कन्नै बड़े चाएं—चाएं विद्यार्थी इ'नेंगी चेत्तै रक्खी सकन।

नोट्स